

SINT-CATHARINAKERK

DIEGEM

Beschermde als monument bij het KB van 25 maart 1938

BEHEERSPLAN

KERKFABRIEK DIEGEM SINT-CATHARINA
KERKTORENSTRAAT 33
1831 DIEGEM

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

ONROEREND ERFGOED VLAAMS-BRABANT
DIRK BOUTSGEBOUW, DIESTSEPOORT 6, BUS 94
3000 LEUVEN

STUDIO ROMA CVBA
ABDIJ VLIERBEEK 7
3010 KESSEL-LO

Copyright © STUDIO ROMA cvba

Gebruik van dit document valt onder de strikte beperkingen van het auteursrecht.
In het bijzonder wordt er gewezen op de verplichting de bron uitdrukkelijk te vermelden bij het aanhalen van resultaten uit dit document.

Alle foto's en tekeningen in onderhavig document zijn, tenzij anders vermeld, gemaakt door Studio Roma cvba.

Kessel-Lo, oktober 2018

BEHEERSPLAN

SINT-CATHARINAKERK

DIEGEM

KERKTORENSTRAAT Z.N., 1831 DIEGEM

Beschermd als monument bij koninklijk besluit van 25 maart 1938

19.10.2018

Opdrachtgever

Kerkfabriek Diegem Sint-Catharina
Kerkatorenstraat 33
1831 Diegem

Subsidiërende Overheid

Agentschap Onroerend Erfgoed
Dirk Boutsgebouw
Diestsepoort 6, bus 94
3000 Leuven

Auteur

STUDIO ROMA CVBA
Abdij Vlierbeek 7
3010 Kessel-Lo

Marc Vanderauwera, ir. arch., ms in conservation
Koen Aertgeerts, arch., ms in conservation
Kathleen De Ceulaer, ir. arch., ms in conservation

INHOUDSTAFEL

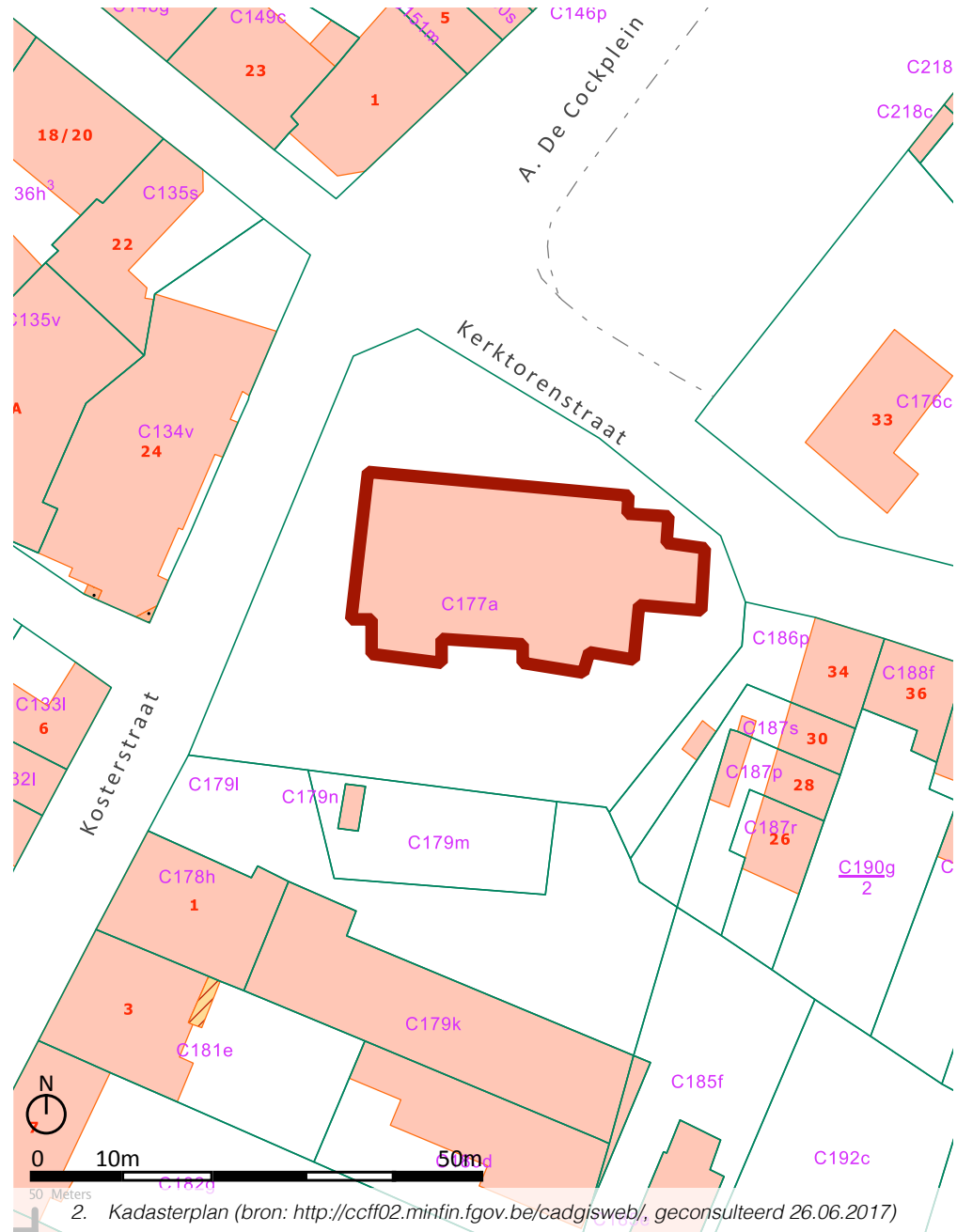
I. IDENTIFICATIE VAN HET ONROEREND ERFGOED	7	VI. BEHEERSMAATREGELEN EN -WERKZAAMHEDEN.....	43
I.1 Situering en afbakening	9	VI.1 Inleiding	44
I.2 Identificatie	9	VI.2 Beheersmaatregelen voor het bouwkundig erfgoed	45
I.3 Beschermingsstatuut	11	VI.2.1 Instandhoudingswerken op korte termijn	45
I.4 Aanleiding en doel van het beheersplan	11	VI.2.2 Restauratiewerken op middellange termijn	46
I.5 Fotografische voorstelling van de kerk	12	VI.2.3 Onderhoudswerken op lange termijn	49
II. BOUWHISTORISCHE NOTA	15	VI.3 Beheersmaatregelen en richtlijnen i.f.v. valorisatie van het erfgoed	50
II.1 Inleiding	16	VI.4 Overzichtslijst beheersmaatregelen	51
II.2 Grondplan en typologie	17	VII. OPVOLGING, EVALUATIE EN BESLUIT	57
II.3 Bouwgeschiedenis	18	VII.1 Opvolging en evaluatie	58
III. INVENTARIS EN SCHADEBEELD	25	VII.2 Besluit	59
III.1 Inventaris met schadebeeld in bijlage	27	VIII. BIJLAGEN	61
IV. ERFGOEDWAARDEN.....	29	VIII.1 Overzicht toegevoegde bijlagen	63
IV.1 Inleiding	30	VIII.2 Bijlage 1: Perimeter van gebied waarvoor beheersplan wordt opgemaakt (met schaal en N-pijl)	65
IV.2 Erfgoedwaarden volgens het beschermingsbesluit	31	VIII.3 Bijlage 2: Lijst van geplande werkzaamheden	66
IV.3 Waardering ifv het beheer van de kerk	32	VIII.4 Bijlage 3: Lijst van cultuurgoederen	71
IV.4 Besluit	35	VIII.5 Bijlage 4: Bibliografie	73
V. VISIE OP HET BEHEER.....	37	VIII.6 Goedgekeurd kerkenbeleidsplan van de Gemeente Machelen	75
V.1 Inleiding	38		
V.2 Algemene visie op het toekomstig beheer	39		
V.3 Goedgekeurd Kerkenplan	39		
V.4 Hoofddoelstelling	40		
V.5 Nevendoelstelling	41		

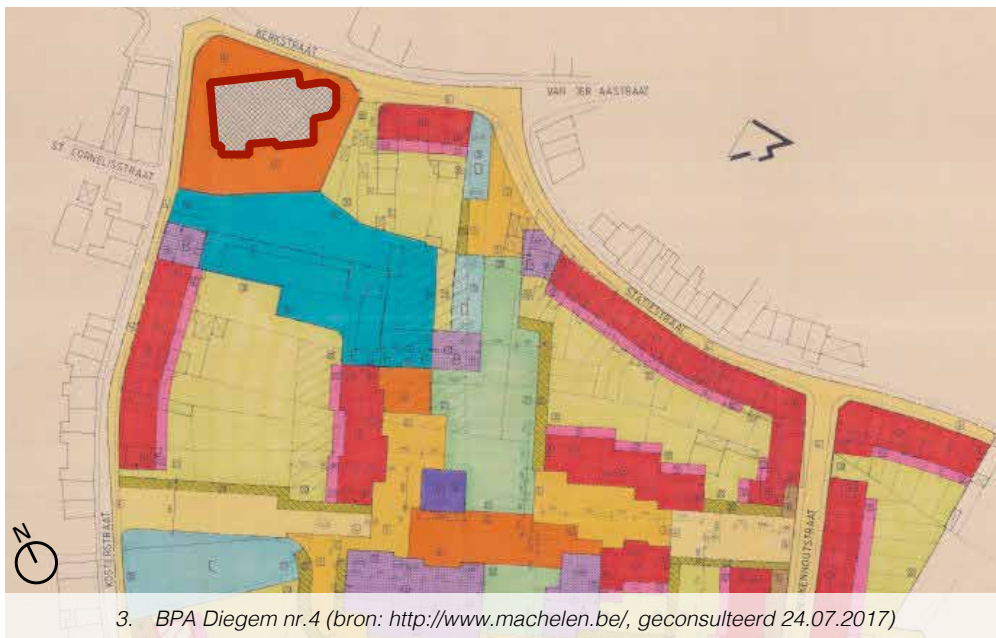
I. IDENTIFICATIE VAN HET ONROEREND ERFGOED

1. Afbakening van het beschermde monument op luchtfoto (winter) waarop onderhavig beheersplan van toepassing is (bron: <http://www.geopunt.be/>, geconsulteerd 24.07.2017)

2. Kadasterplan (bron: <http://ccff02.minfin.fgov.be/cadgisweb/>, geconsulteerd 26.06.2017)

I.1 Situering en afbakening

Het onderwerp van dit beheersplan is de Sint-Catharinakerk te Diegem. Het betreft een georiënteerde longitudinale kruiskerk in Brabantse gotiek, gelegen op een ommuurde hoogte. Het voorheen omringend kerkhof werd opgeheven in 1929, de oude graven rondom de kerk werden toen overgebracht naar de nieuwe begraafplaats aan de Haachtsesteenweg die al in 1908 in gebruik was genomen.

De omheiningsmuur opgebouwd in zandsteen met ten noordoosten een fragment van de vroegere ijzeren omheining en ten zuidwesten een ijzeren toegangshek tussen zandstenen pijlers, bleef behouden maar maakt geen onderdeel uit van de bescherming en werd niet vervat in onderhavig beheersplan.

I.2 Identificatie

Adres: Kerktorenstraat z.n. te 1831 Diegem

Kadastrale gegevens: Machelen (Diegem), Afdeling 2, sectie C, perceelnummer 177a.

Gewestplan: De site van voorliggend beheersplan is volgens het gewestplan (KB 28 december 1972) gelegen in woongebied.

Juridische toestand: Het goed is gelegen binnen de afbakeningslijn van het Gewestelijke Ruimtelijk Uitvoeringsplan (GRUP) voor het Vlaams Strategisch Gebied rond Brussel (VSGB).

Binnen het Ruimtelijk Structuurplan van Vlaams-Brabant is de kerk gelegen binnen de verstedelijkte ruimte van de Stad Brussel. Binnen het hypothetisch Vlaams stedelijk gebied rond Brussel bevindt het zich tevens langs de infrastructuurbundel tussen Brussel en Leuven.

Het Bijzonder Plan van Aanleg (BPA) 'nr. 4 - Centrum Diegem' identificeert het gebouw als een beschermd gebouw.

De kerk is eigendom van de Gemeente Machelen en de Kerkfabriek Diegem Sint-Catharina is belast met het beheer van de kerk en het mogelijk maken van de erediensten in het gebouw.

5. Afbakening van het beschermd monument waarop onderhavig beheersplan van toepassing is (bron: <https://geo.onroendergoed.be/>, geconsulteerd 24.07.2017)

6. Algemeen beeld van de Sint-Catharinakerk (dd. 27.07.2017)

I.3 Beschermingsstatuut

Beschermingsfiche:

Naam: Parochiekerk Sint-Catharina
Type: Monument
Typologie: Parochiekerk
Objectnummer: OB000625
Besluit: N° 0027
Datum besluit: 25 maart 1938

Omschrijving:

De Sint-Catharinakerk te Diegem is beschermd als monument bij Koninklijk Besluit van 25 maart 1938 omwille van zijn artistieke, archeologische of geschiedkundige waarde.

“Gelet op de wet van 7 augustus 1931 op het behoud der Monumenten en Landschappen; [...] worden gerangschikt, overeenkomstig de wet van 7 augustus 1931, om reden van hun artistieke, oudheidkundige of geschiedkundige waarde, de volgende monumenten, gelegen in de provincie Brabant: [...] 24) de Sint Catharinakerk te Diegem, eigendom van de gemeente, kadaster art.82 (deel), wijk C, nr 177 a; (24 a 00 ca) [...]”

Omschrijving (Inventaris Onroerend Erfgoed):

Georiënteerde longitudinale kruiskerk in Brabantse gotiek, gelegen ten zuiden van het Alfons De Cockplein, op een ommuurde hoogte. Voorheen omringend kerkhof, opgeheven in 1929.

I.4 Aanleiding en doel van het beheersplan

De kerkfabriek Diegem Sint-Catharina is als beheerder van het kerkgebouw de initiatiefnemer om dit beheersplan op te maken. Uit een inspectie van Monumentenwacht in 2006 blijkt dat zowel het interieur als het exterieur van de kerk bouwfysische gebreken vertoont. Naar aanleiding hiervan werd Studio Roma aangesteld voor het opstellen van onderhouds beheersplan en voor de restauratie in één of meerdere fasen.

Eenzijds is dit beheersplan een voorwaarde voor financiële steun die nodig is om de geplande restauratiewerken aan het beschermde monument te ondersteunen en in de toekomst te verzekeren. Anderzijds wordt in dit beheersplan ook nagedacht over de ambities op langere termijn. Dit beheersplan heeft volgens de voorschriften in het Onroerenderfgoedbesluit een geldigheidsduur van twintig jaar. Er wordt een visie voorgesteld waarbinnen toekomstige werkzaamheden gekaderd kunnen worden. Concreet biedt dit beheersplan een overzicht van de (mogelijk) geplande en noodzakelijke werken aan de Sint-Catharinakerk te Diegem.

I.5 Fotografische voorstelling van de kerk

Hiernaast is een beknopt fotografisch overzicht gegeven van het gebouw. Meer informatie wordt gegeven in de bouwhistorische nota en in de inventarissen in bijlage.
(Foto's dd.27.27.2017)

7. De toegangstrap vanaf de kerktoerenstraat (noordwest)

9. Algemeen beeld van de toren (Oostgevel)

8. Overluisfelde calvariekruis aan het koor

11. Torenuurwerk gezien vanaf tweede torenbalkon

10. Grafstenen in blauwe hardsteen aan de zuidelijke dwarsbeuk

12. Inkomportiek in de noordgevel

13. Orgel van het oksaal

15. Kapiteel van een zuil

18. Detail van muurschildering op de zuilen

19. Detail van een glas-in-lood raam met maaswerk in natuursteen

14. Algemeen interieurbeeld van het schip

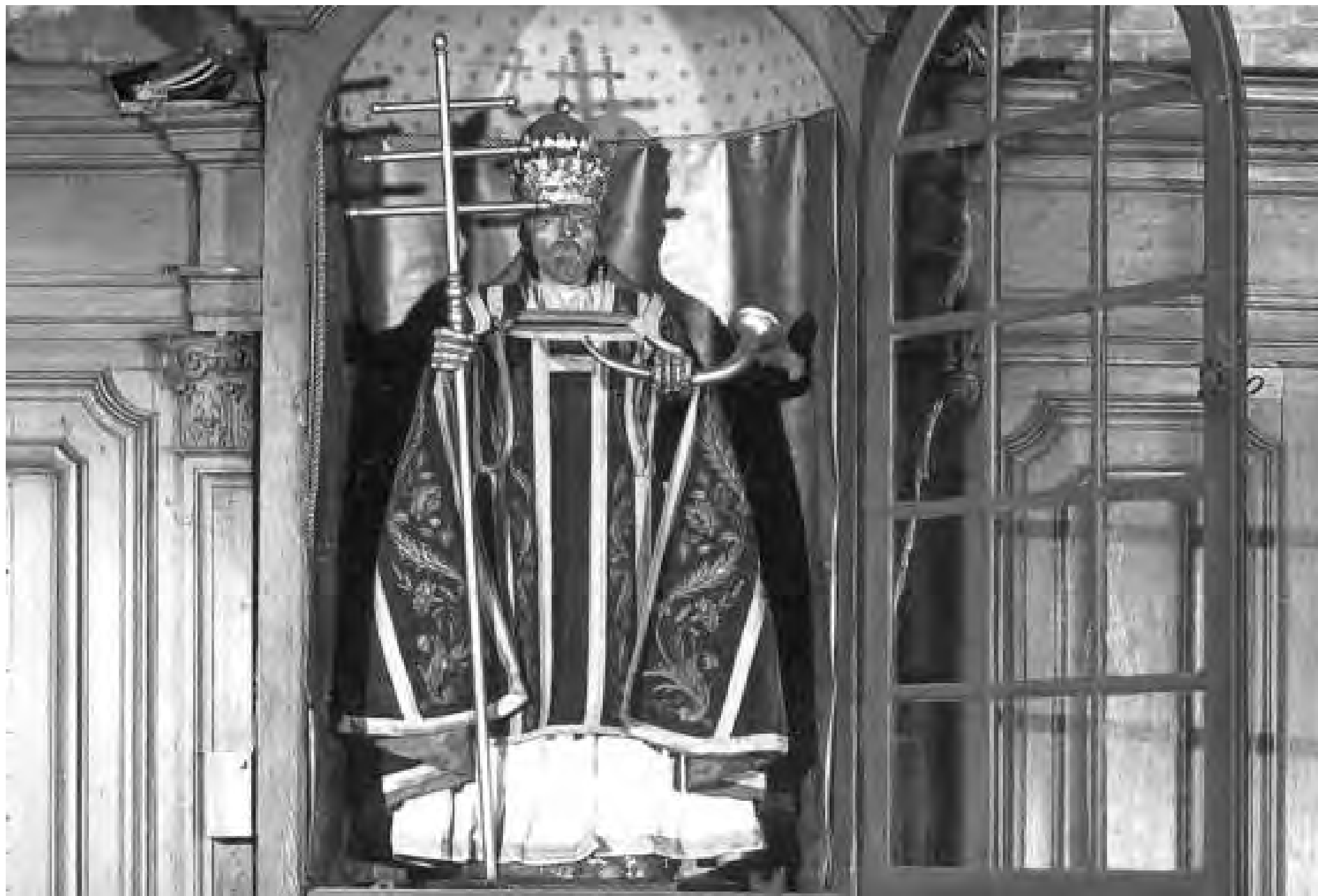
16. Houten lambrisering met kruisgang

17. Koor en hoogkoor met altaar en koorgestoelte

20. Preekgestoelte

II. BOUWHISTORISCHE NOTA

II.1 Inleiding

De huidige bouwhistorische nota verzamelt de reeds uitgegeven literatuur met betrekking tot de kerk van Diegem. Ze heeft als doel een duidelijk inzicht te bieden op de belangrijkste bouwfases van het bedehuis. Ze beschrijft de verschillende onderdelen van het kerkgebouw op chronologisch en stilistisch vlak. Op deze manier biedt de nota een voorbereiding op het meer concrete bouwhistorisch onderzoek dat nog uitgevoerd dient te worden.

Het huidige bouwhistorisch onderzoek beperkt zich tot de studie van bestaande bronnen en literatuur.

Het historisch overzicht opgemaakt door architect E. Van Lembergen in het kader van de restauratie- en herstellingswerken in 1982¹ bundelt de algemene geschiedenis van de kerk van Diegem. De Inventaris Onroerend Erfgoed werd geraadpleegd als algemene bouwhistorische en stilistische studie.²

Gegevens betreffende de kunst- en cultusobjecten van de kerk werden teruggevonden in de brochure 'Diegem, 450 jaar kerkwijding'.³

Als iconografisch materiaal werden zowel in de beschreven bronnen als in het fotorepertorium van het KIK-IRPA zeer interessante afbeeldingen van de kerk en zijn interieurobjecten gevonden.

21. Noordzijde van de kerk, 1942. (KIK-IRPA)

22. Westzijde van de kerk, 1940. (KIK-IRPA)

23. Zuidzijde van de kerk, 1933. (KIK-IRPA)

24. Oostzijde van de kerk, 1942. (KIK-IRPA)

- 1 E. Van Lembergen, *Historisch overzicht*, in: St. Catharinakerk Diegem, Machelen, 1982.
- 2 Inventaris Onroerend Erfgoed, op: <https://inventaris.onroenderfgoed.be>, laatst geconsulteerd op 8 september 2017.
- 3 R. Degreef et. al., *Diegem, 450 jaar kerkwijding*, Tentoonstelling in de kerk van de HH. Carharina en Cornelius, 1993.

25. Zicht van het schip naar het koor, 1942. (KIK-IRPA)

26. Zicht op het koor, 1975. (KIK-IRPA)

27. Zicht van noordelijke naar zuidelijke dwarsbeuk, 1975. (KIK-IRPA)

28. Zicht op het oksaa, 1942. (KIK-IRPA)

II.2 Grondplan en typologie

Grondplan

De Sint-Catharinakerk te Diegem is een georiënteerde longitudinale kruiskerk met een imposante middentoren op de viering. Het koor telt twee traveeën en een vijfkantige koorafsluiting. De kruisbeuk heeft oneven uitspringende dwarsbeuken van één travee, met vlakke sluitingen. De dwarsbeuken zijn asymmetrisch: de noordelijke dwarsbeuk is de kleinste en de oudste, de zuidelijke dwarsbeuk is recenter van bouw en breder. De torentrap zit ingewerkt in de noordoostelijke hoek van de zuidelijke dwarsbeuk.

Het driebeukig schip is verdeeld in vier traveeën met kruisgewelven. Zes vrijstaande kolommen scheiden het schip af van de zijbeuken. De kerk heeft twee toegangen: één aan de westzijde, en de hoofdingang met portaal aan de noordzijde. Verder is er aan weerszijden van het koor tegen de dwarsbeuken aan een sacristie aangebouwd. Aan de zuidzijde van het schip bevindt zich een uitspringende doopkapel.

Op basis van de opvatting en verschijningsvorm van het plan kan gesteld worden dat de kerk in haar geheel bedacht werd, maar niet strikt ontworpen werd. Uit een nadere studie blijkt dat de kerk in fasen opgebouwd werd, en sporen van de verschillende tijdsvlakken in zich draagt.

Exterieur

Onlangs de uitgebreide bouwgeschiedenis vertoont de kerk een vrij harmonieus geheel. De kerk in Brabantse gotiek werd geheel opgetrokken in de lokale Diegemse zandsteen, die ter plaatse werd ontgonnen en waarmee in het Brabantse verschillende monumenten zijn opgetrokken.

De leien bedaking bestaat voornamelijk uit zadeldaken, die achteraan afgewolfd zijn voor de als opeenvolgende dwarskapellen uitgewerkte zijbeuken. De zuidelijke sacristie wordt bedekt door een mansardedak, de noordelijke sacristie door een lessenaarsdak.

Interieur

Het interieur heeft een basilicale opstand waarbij de middenbeuk geopend wordt door driesijdige vensters met driepas. De middenbeuk wordt van de zijbeuken gescheiden door spitsboogarcaden op zandstenen pijlers met zuilen op een achtzijdige basis en een koolbladkapiteel.

De torenmassa wordt door vier zware spitsbogen gedragen, met dubbel uitspringende platte banden die tot in de basis neerkomen. De gewelfribben komen centraal samen in een sluitsteen waarin het Lam Gods gebeiteld staat. Ook koor, dwarsbeuken, schip en zijbeuken zijn overwelfd met kruisribgewelven met bakstenen gewelfvlakken, zandstenen ribben en geornamenteerde sluitstenen. In het koor bevindt zich een straalgewelf. De vloer is bekleed met zwart-witte tegels.

II.3 Bouwgeschiedenis

Ontstaan van een bedehuis in de 9de eeuw

De geschiedenis van Diegem is nauw verwant met die van de Rijksabdij van Cornelimünster op de Inde bij Aken. Deze gemeenschap van Benedictijnen verkreeg uitgestrekte gronden in Midden-België waaronder het domein Diegem-Heembeek. Volgens J. Verbesselt kreeg de abdijs Diegem, een Frankische nederzetting aan een belangrijke rivierovergang met wegenknooppunt, in de eerste helft van de 9de eeuw in haar bezitting dankzij een keizerlijke schenking.

De stichting van het bedehuis door de abdijs moet, ook volgens J. Verbesselt, gesitueerd worden voor de invallen van de Noormannen in Cornelimünster in de jaren 881 en 892. Ze werd voor het eerst vermeld in een document van 1379.

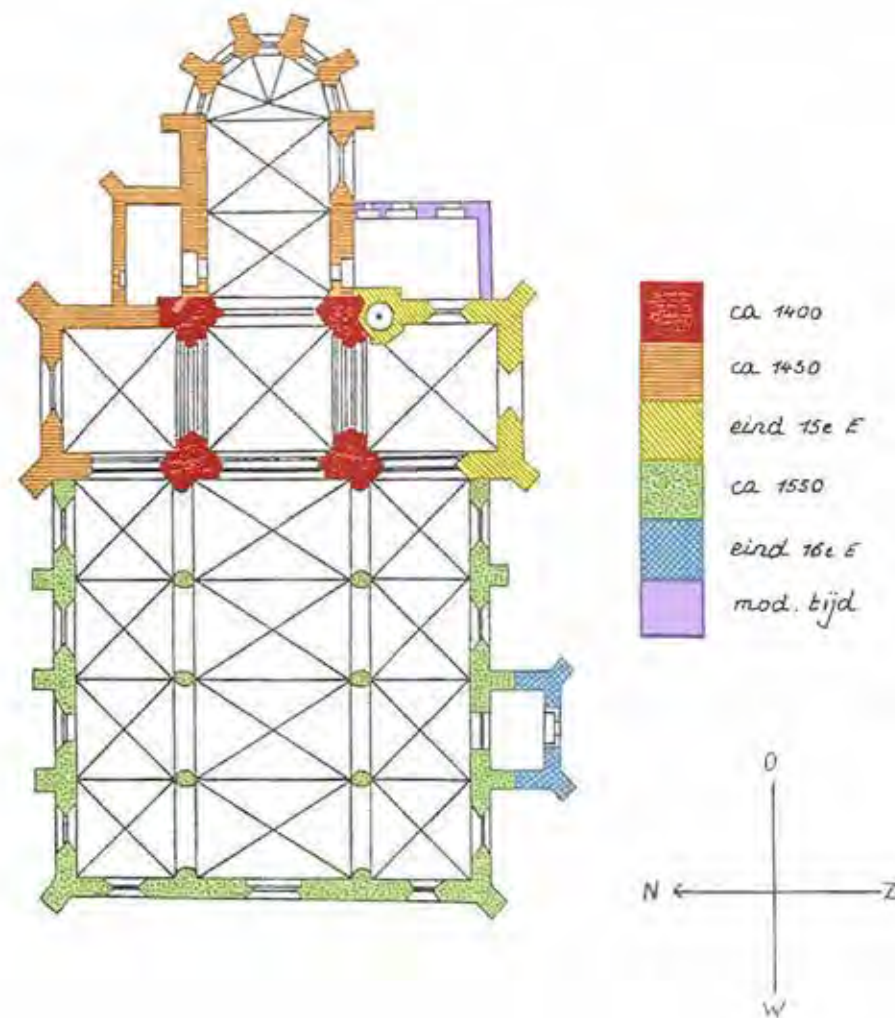
Domein en parochie waren oorspronkelijk een eenheid en het kerkelijke patrimonium bleef volledig in het bezit van de abdijs tot na het concilie van Trente (1545-1563).

Het bedehuis groeide uit tot een bekend bedevaartsoord ter ere van Sint-Cornelius; een vroegchristelijke paus en martelaar en de aanvankelijke patroonheilige van de parochie. Over het uitzicht van dit eerste kerkgebouw zijn echter geen gegevens bekend.

Bouw van de huidige kerk in de 15de en 16de eeuw

Diegem was gedurende lange tijd de enige grote bedevaartplaats in Midden-Brabant. Door de grote toeloop van bedevaarders ontstond de noodzaak en de mogelijkheid een ruimere kerk op te richten, waarbij het oude kerkgebouw waarschijnlijk geleidelijk aan afgebroken werd.

De literatuurbronnen geven voor de bouw van de huidige kerk licht variërende bouwjaren in de 15de en 16de eeuw aan, waarbij het jaar 1543 vermoedelijk als einddatum beschouwd kan worden: de kerkrekeningen beschrijven voor dit jaar uitgaven die klaarblijkelijk betrekking hadden op de inwijding van de nieuwe kerk. Ook het Sint-Corneliusbeeld dat zich vooraan in de nis van het Sint-Corneliusaltaar in de zuidelijke dwarsbeuk bevindt, werd in 1543 bij de inhuldiging van de kerk ingezegend.

29. Grondplan van de Sint-Catharinakerk met aanduiding van bouwfasen (Diegem, 450 jaar kerkwijding, Tentoonstelling in de kerk van de HH. Catharina en Cornelius, 1993).

Het oudste deel van de kerk is de onderbouw van de vieringtoren waarvan de bouw gesitueerd wordt tussen ca. 1400 en 1450. Het gewelf is later gebouwd.

De noordelijke dwarsbeuk met aansluitend de oude sacristie – de huidige berging – en het koor zouden opklimmen tot de tweede helft of het einde van de vijftiende eeuw. In de gevels is deze samenhang zowel in stijl als bouw materiaal duidelijk afleesbaar. Op de buitenmuur van de oude sacristie is een goed bewaarde 15de eeuwse muurschildering aanwezig die Jezus aan het Kruis voorstelt. De bouw van de zuidelijke dwarsbeuk schat men ca. 1500, en het schip en de zijbeuken dateren van ca. 1520.

Het feit dat beide dwarsbeuken asymmetrisch tegenover elkaar staan, doet vermoeden dat het oorspronkelijk ontwerp gewijzigd werd in afmetingen vlak voor de bouw van de zuidelijke dwarsbeuk. Bovendien is de breedte van de boog tussen noordelijke dwarsbeuk en zijbeuk kleiner dan de zuidelijke boog. Dit doet vermoeden dat het eerste ontwerp smallere zijbeuken voorzag. De brede noordelijke zijbeuk neemt bijna de volledige breedte van de dwarsbeuk in. Door de voet van de boog weg te nemen en de boogsteen op een valse draagsteen te laten rusten, werd een bredere doorgang verkregen.

Bij de bouw van de zuidelijke dwarsbeuk zo'n vijftig jaar later werd duidelijk wel rekening gehouden met de voorgenomen planwijzigingen. Bovendien zijn de zuidelijke steunberen opvallend slanker dan de noordelijke. Beide dwarsbeuken zijn samen overwelfd en vertonen gelijkaardige sluitstenen; de noordelijke sluitsteen vertoont een beeltenis van Onze-Lieve-Vrouw, op de zuidelijke sluitsteen is Sint-Cornelius afgebeeld. In de sluitstenen in de vijfkantige koorsluiting worden het Kindje Jezus met wereldbol, Sint-Antonius-abt, en Jan de Doper met het Lam afgebeeld.

De werken aan het zuidelijke portaal met pelgrimskamer op de verdieping (een nachtverblijf voor bedevaarders die van ver kwamen) werden gestart in 1541 en beëindigd in 1543. Een met hout afgesloten venster zichtbaar in de zuidgevel verwijst hier nog naar. Opmerkelijk is dat nergens een trap voorzien werd waarlangs de verdieping van het pelgrimhuis bereikbaar is. Er is wel een deur aan de binnenzijde van de kerk op een hoogte van zo'n vijftal meter.

Voor de bouw van het noordelijk portaal zijn geen specifieke data bekend. Er wordt aangenomen dat de bouw hiervan samen gaat met de bouw van de zijbeuken.

30. 15de eeuwse muurschildering in de oude sacristie (KIK IRPA).

31. 16de eeuwse frescoschildering met apostel S. Thomas (KIK IRPA).

Bouw van de toren in de 17de eeuw

Vanaf 1615 komt de Heilige Catharina voor als hoofdpatrones, mogelijk onder invloed van de vrouw van Diegem Catharina Oudart die in 1629 overleed. De bedevaarten naar Sint-Cornelius bleven echter immens populair zodat deze heilige vanaf 1751 definitief als tweede schutshilige wordt geciteerd.

Ondanks het gebrek aan bewijzen kunnen we stellen dat de toren oorspronkelijk voorzien werd van een Brabantse bekapping onder de vorm van een houten dakconstructie bekleed met natuurleien.

Het is pas in 1654 dat de stenen torenspits zoals die zich nu voordoet, in de vorm van een pauselijke tiaar, werd opgericht. In tegenstelling tot het laatgotische kerkgebouw is de toren opgetrokken in barokstijl. Het is een architecturaal meesterwerk van de Brusselse bouwkundige Petrus Paulus Mercx, *ingenieur en architect van zijne majesteit de koning*.

De overgang van de vierkante basis naar de achthoekige spits werd langs de binnenzijde opgevangen door drie op elkaar volgende spitsbogen, en langs de buitenzijde door klauwen of ezelsruggen, die vanaf de begane grond aan het zicht onttrokken werden door de vooruitspringende eerste omloop.

Op de eerste verdieping van de achthoekige spits bevinden zich vier inscripties in boogvorm boven de vensterramen. De vertaling van deze Latijnse teksten luidt:

- zuidkant: *Ik ben opgericht in het jaar des Heren 1654*
- noordkant: *voor God en Maria, Cornelius en Catharina*
- oostkant: *door de Eerwaarde Heer Johannes Van der Eycken baccalaureus in Godgeleerdheid, Pastoor van Diegem*
- westkant: *en door de illustere en nobele Heer Gerelin Oudart, Heer van Diegem*

In 1674 werd de zuidelijke toegangsdeur dichtgemetseld en aangepast tot venster. In 1775 werd het portaal omgevormd tot doopkapel met aan de westzijde een rechthoekige aanbouw voor de traditionele offerande van levend kleinvee ter verering van Sint-Cornelius.

Vanop de verhoging rechts van de noordelijke toegangstrap werden na de mis de geofferde dieren per opbod publiek verkocht, een gebruik dat bleef bestaan tot 1960. De nieuwe sacristie dateert ten slotte ook van 1775, zoals een gevelsteen vermeldt.

32. Bedevaart naar Diegem, Ch. Degroux, midden 19de eeuw (KIK IRPA).

Herstellingswerken in de 18de eeuw

In 1759 werd de toren volledig hersteld en werden de wijzers van het uurwerk verguld. Ook in 1792, 1825 en 1887-1888 werden herstellingswerken aan de toren uitgevoerd. Deze laatste werken werden uitgevoerd onder leiding van G. Hansotte in het kader van een algemene restauratie van het exterieur. Bij deze campagne werd Franse steen gebruikt, afkomstig uit Joli-Bois.

In 1819 werd de grote arduinen trap aan het noordelijke portaal geplaatst. In 1837 werd een nieuwe deur aan de sacristie geplaatst, zoals de latei boven de deur aangeeft.

In de periode 1893-1895 werd het maaswerk onder handen genomen onder leiding van architect Ch. De Maeght. Tegelijk werden de muren en zuilen van het interieur van hun toenmalige kalklaag ontdaan, waarbij 16de eeuwse frescoschilderingen van apostelfiguren (o.a. Paulus, Thomas, Thaddeus, Petrus en Joannes) aan het licht kwamen.

Bovendien werd de dakbedekking van de zijbeuken in haar oorspronkelijke staat hersteld met een reeks dwarse zadeldakjes die naar buiten toe eindigen tegen de gemetselde puntgevels, waardoor de bovenlichten van de middenbeuk opengemaakt konden worden.

36. Bedevaart naar Sint-Cornelius te Diegem, J. Florin (Diegem, 450 jaar kerkwijding, 1993).

33. Kaart Ferraris, 1771-1778 (<http://uurl.kbr.be>, geconsulteerd op 8 september 2017).

34. Atlas der Buurtwegen, 1841 (<http://www.geopunt.be>, geconsulteerd op 8 september 2017).

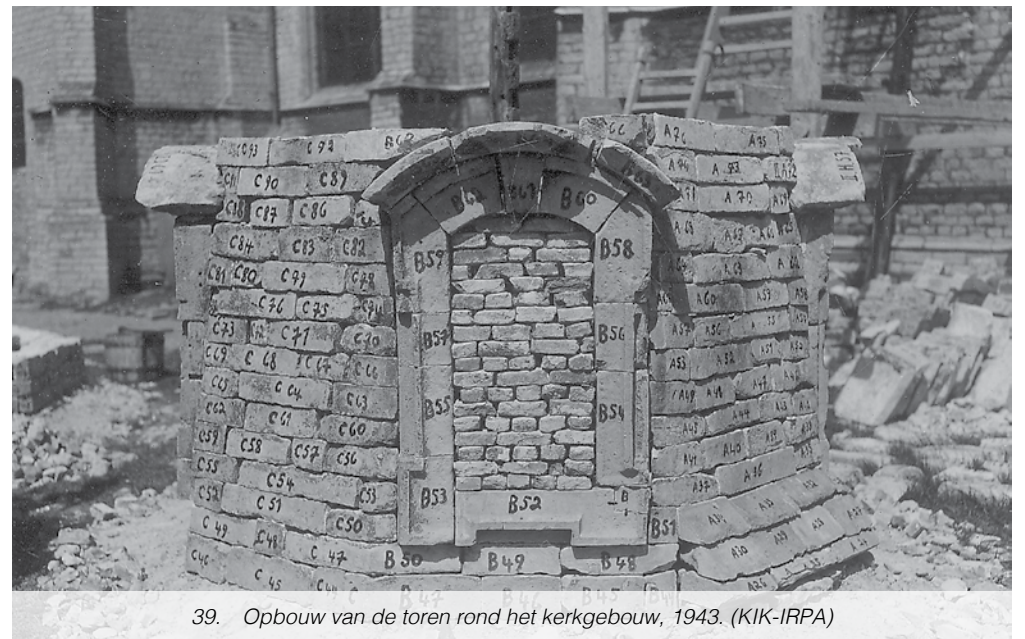
35. Kaart Popp, 1842-1854 (<http://www.geopunt.be>, geconsulteerd op 8 september 2017).

37. Nummering van de stenen. (KIK-IRPA)

38. Opbouw van de toren in stapels. (KIK-IRPA)

39. Opbouw van de toren rond het kerkgebouw, 1943. (KIK-IRPA)

Recente geschiedenis

In 1929 werd het kerkhof rondom de kerk opgeheven. De oude graven werden verplaatst naar de nieuwe begraafplaats aan de Haachtsesteenweg die al in 1908 in gebruik was genomen. De zandstenen omheiningsmuur bleef behouden. Hierin is een fragment van de vroegere ijzeren omheining in het noordoosten zichtbaar. Ook het ijzeren toegangshek tussen zandstenen pijlers in het zuidwesten bleef bewaard.

De kerk werd als monument beschermd bij Koninklijk Besluit van 25 maart 1938.

Om tijdens de Tweede Wereldoorlog de landingsbaan van het militaire vliegveld in het naburige Melsbroek vrij te houden werd de torenspits op bevel van de Duitse bezetter in 1943 gedemonteerd onder leiding van architect Frans De Groodt. Alle stenen werden een voor een opgemeten, genummerd en gefotografeerd. Zorgvuldig werden de stenen losgemaakt en door middel van een kabelsysteem naar beneden gelaten.

Op de begane grond werden ze gereinigd, ontdaan van alle mortelresten en definitief genummerd op de bovenvlakken. Daarna werden ze in de vier delen van de torenspits op het oud kerkhof rond het kerkgebouw zonder toevoeging van mortel heropgebouwd in hun oorspronkelijke vorm en metselverband.

Ook de balusters en pinakels van de omlopen werden bewaard. Alleen de vierkante onderbouw van de toren en de eerste achthoekige verdieping met torenuurwerk bleven staan, en met een tijdelijk zinken dak afgedekt, rustend op een betonplaat die bovenop de gewelven aangebracht was.

Samen met architect Julien De Ridder kon de spits in 1950-1951 met de oorspronkelijke materialen weer opgebouwd worden. Ter gelegenheid van de wederopbouw werd door de gemeente een nieuw torenuurwerk geschonken, en werden twee nieuwe klokken gewijd.

Architect Julien De Ridder stond ook in voor de algemene herstellingswerken aan de kerk in 1954-1955, in verband met het herstel van de vele barsten in de muren, de slechte toestand van daken en goten, en de noodzakelijke vernieuwing van de dekstenen.

In de periode 1996-2001 werd de kerk nogmaals gerestaureerd door het architectenbureau E. Van Lembergen. De werken omvatten een globale exterieurrestauratie, waarbij vooral het herstel van de monelen van de glas-in-loodramen, het onderhoud van de daken en het vernieuwen van dakgoten en afvoeren, en de restauratie van de torenspits vooropgesteld werden.

III. INVENTARIS EN SCHADEBEELD

III.1 Inventaris met schadebeeld in bijlage

Gezien de omvang van de inventaris en met het oog op de hanteerbaarheid van zowel de inventaris als onderhavig document werd de inventaris van de kerk, die deel uitmaakt van het beheersplan, als een afzonderlijke bundel toegevoegd in bijlage. Het betreft de inventaris van de volledige kerk met bijhorend schadebeeld. Alle foto's in onderhavige inventaris zijn genomen door Studio Roma cvba tijdens de inventarisatie dd. 28.06.2017, 27.07.2017 en 23.10.2017, tenzij anders vermeld.

De eerste vier hoofdstukken omvatten de bouwkundige inventaris:

- I. Extérieur - Gevels
- II. Extérieur - Daken
- III. Intérieur - Zolders
- IV. Intérieur - Begane Grond

Hierin wordt een beknopte beschrijving gegeven van de bouwkundige onderdelen, gedocumenteerd met behulp van foto's. Het omvat een inventarisatie van de gevels met inbegrip van de daken en het interieur. Hierbij worden de waardevolle elementen in de verschillende bouwdelen vermeld (incl. schrijnwerk en goederen onroerend door aard).

De laatste twee hoofdstukken omvatten een inventaris van de waardevolle interieurelementen:

- V. Intérieur - Elementen onroerend door bestemming
- VI. Voorstel tot erkenning als cultuurgood

Deze hoofdstukken omvatten een geïllustreerde beschrijving en identificatie van de onroerende goederen die onroerend zijn door hun aard. Daarnaast worden enkelen waardevolle elementen binnen het kader van dit beheersplan voorgedragen voor erkenning als cultuurgood, dit volgens de voorschriften beschreven in het onroerenderfgoeddecreet en -besluit.

IV. ERFGOEDWAARDEN

IV.1 Inleiding

Het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 definieert 'erfgoedwaarde' als:

'[...] de archeologische, architecturale, artistieke, culturele, esthetische, historische, industrieel-archeologische, technische, ruimtelijk-structurerende, sociale, stedenbouwkundige, volkskundige of wetenschappelijke waarde waaraan onroerende goederen en cultuurgooederen die er integrerend deel van uitmaken hun huidige of toekomstige maatschappelijke betekenis ontlelen; [...]'

Deze definitie somt de verschillende waarden op die kunnen toegekend worden aan een onroerend goed. Ze beschrijven het belang en de betekenis dat het goed heeft door zijn plaats binnen de maatschappij, zowel in het heden als in de toekomst. De waardering die in het beschermingsbesluit gegeven wordt voor de Sint-Catharinakerk is veralgemenend opgesteld voor meerdere gebouwen in de provincie Vlaams-Brabant die soms onderling sterk van elkaar verschillen. Een begeleidend beschermingsdossier is bovendien niet beschikbaar.

Verder in dit hoofdstuk zal mede daarom de situering en de beschrijving van de erfgoedwaardes van de Sint-Catharinakerk verder onderzocht worden op basis van de gegevens die in het kader van het opstellen van dit beheersplan naar voor worden gebracht.

40. Beeld van de toren als architecturale vertaling van de pauselijke tiara

41. Detail van de wandschilderingen op de zuilen van de kerk

42. Vermoedelijke aansluiting tussen herbouwde deel toren na WOII

IV.2 Erfgoedwaarden volgens het beschermingsbesluit

Historische waarde (in casu de geschiedkundige en oudheidkundige waarde):

“Een onroerend goed heeft historische waarde als het getuigt van een (maatschappelijke) ontwikkeling, gebeurtenis, figuur, instelling of landgebruik uit het verleden van de mens.”¹

De huidige Sint-Catharinakerk werd gebouwd tussen circa 1400 en 1453, afhankelijk van de literatuurbron. Toch zou de stichting van de kerk, door de abdij van Cornelimunster, opklimmen tot de negende eeuw en was ze van oudsher bekend als bedevaartsoord ter ere van Sint-Cornelius, een vroegchristelijke paus en martelaar. Vanaf 1615 komt de Heilige Catharina voor als hoofdpatrones, mogelijk onder invloed van de “vrouw van Diegem” Catharina Oudart die in 1629 overleed. Het oudste deel van het gebouw is de onderbouw van de vieringtoren, de bouw hiervan wordt gesitueerd circa 1400 of 1450.

De parochiekerk Sint-Catharina heeft minstens door zijn leeftijd reeds historische waarde. Enkel specifieke kenmerken (architecturaal en artistiek) zorgen ervoor dat de historische waarde van de Sint-Catharinakerk uniek is ten opzichte van deze van andere kerken in Vlaanderen.

Zo heeft de stenen torenspits die werd opgericht in 1654 door de Brusselse bouwkundige Petrus Paulus Mercx, “ingenieur en architect van zijne majesteit de koning”, een slank, zandstenen silhouet dat algemeen wordt gezien als symbool voor de drie kronen van de pauselijke tiara, in casu van de Heilige Cornelius, paus en martelaar; de oculi en segmentboogvenstertjes verbeelden dan de juwelen. Dit geeft de kerk een architectuur-historische waarde die als uitzonderlijk aanzien kan worden in Vlaanderen. Voor de toren kan gesteld worden dat deze een architecturale interpretatie is van een van de patroonheiligen (Heilige Cornelius) van de kerk.

Daarnaast heeft de toren, door zijn ligging, ook een historische waarde door de rol die het gebouw speelde tijdens de tweede wereldoorlog, en is het gebouw dus een getuige van een specifieke gebeurtenis in het verleden. Op bevel van de Duitse bezetter, met bijhorende dreiging de kerk plat te bombarderen, werd de toren in 1943 grotendeels gedemonteerd zodoende de opstijgende vliegtuigen vanuit Melsbroek niet te hinderen.

De kunsthistorische waarde van de kerk is ondermeer terug te vinden in de aanwezigheid van historische muurschilderingen op de zuilen van de kerk. Hun aanwezigheid werd ontdekt bij de ontmantelingswerken van de pleisterlagen in 1893-1895.

Binnen het kerkelijke erfgoed in Vlaanderen heeft de Sint-Catharinakerk dus zijn plaats door zijn specifieke historische waarde.

Artistieke waarde:

“Een onroerend goed heeft artistieke waarde als het getuigt van het kunstzinnige streven van de mens in het verleden.”²

Het silhouet van de kerk wordt gekarakteriseerd door de kruisingstoren met een slanke, zandstenen spits op een zware vierkante onderbouw. Dit is uniek in de verre omgeving en geeft het religieuze bouwwerk zijn karakteristieke artistieke erfgoedwaarde. Zoals reeds eerder gemeld wordt deze toren algemeen gezien als symbool voor de drie kronen van de pauselijke tiara, in casu van de Heilige Cornelius, paus en martelaar. De oculi en segmentboogvenstertjes in de toren verbeelden dan de juwelen.

Naast de vormgeving van de toren is de artistieke waarde van de kerk ook terug te vinden in het interieur. De houten lambriseringen met kruisgang, de muurschilderingen op de zuilen, het aanwezige tegelpatroon en andere interieurelementen zoals de altaren, schilderijen, orgel, ...

43. Beeld van de toren als architecturale vertaling van de pauselijke tiara

44. Beeld van de houten lambrisering in het koor

45. Vloerpatroon in het schip van de Sint-Catharinakerk

1 Ministerieel besluit tot vaststelling van de inventarismethodologie voor de inventaris van archeologische zones, 17/07/15, 48925.

2 Ministerieel besluit tot vaststelling van de inventarismethodologie voor de inventaris van archeologische zones, 17/07/15, 48925.

IV.3 Waardering ifv het beheer van de kerk

Op zich volstaat het voor dit beheersplan om de erfgoedwaarden te beschrijven die vermeld worden in het beschermingsbesluit.

In onderhavig beheersplan werden in functie van het beheer van de kerk ook de overige erfgoed waardes die de Sint-Catharinakerk te Diegem bezit bekeken. Deze zijn bijgevolg informatief, maar kunnen nuttig zijn om verdere beheersmaatregelen te kunnen beoordelen.

46. Beeld van één van de muurschilderingen op een zuil van de kerk

Archeologische waarde:

“Een onroerend goed heeft archeologische waarde als het betekenisvol kan bijdragen tot de reconstructie van de bestaansgeschiedenis van de mensheid en haar relatie tot de omgeving door de daar aanwezige overblijfselen, voorwerpen of sporen van de mens en zijn omgeving te behouden of ze met archeologische en natuurwetenschappelijke methoden te onderzoeken.”³

Het beschermingsbesluit formuleert de archeologische waarde niet expliciet. Toch mag gesteld worden dat het monument een archeologische waarde heeft.

De vrijgelegde muurschilderingen op de zuilen, waar het pleisterwerk in 1893-1895 werden verwijderd, zijn de meest herkenbare elementen in de kerk die deze archeologische waarde aantonen. Ze geven een indicatie van welke afwerking het interieur van de kerk voorzien is geweest in het verleden.

De huidige vloerbekleding lijkt vernieuwd te zijn, het is mogelijk dat onder deze vloerafwerking nog graven aanwezig zijn of mogelijke andere restanten die voor de reconstructie van de geschiedenis van het cultusgebouw of de geschiedenis van Diegem waardevol kunnen zijn.

3 Ministerieel besluit tot vaststelling van de inventarismethodologie voor de inventaris van archeologische zones, 17/07/15, 48924.

Architecturale waarde:

“Een onroerend goed heeft architecturale waarde als het getuigt van een fase of aspect van de (landschaps)architectuur of de bouwkunst in het verleden. Het kan gaan om typologie, stijl, oeuvre of materiaalgebruik. Deze waarde kan worden gelijkgesteld aan de vroegere in-casu-waarde “architectuurhistorische waarde”.⁴

Door zijn unieke vormgeving is de toren ook voor de architecturale waarde van de kerk een van de belangrijkste kenmerken van de kerk, zonder dat hiervan veel vergelijkbare voorbeelden beschikbaar zijn in Vlaanderen. Zoals reeds eerder vermeld is het bouwvolume van de toren een architecturale vertaling van de drie kronen van de pauselijke tiara, die in onderhavig monument verwijzen naar de Heilige Cornelius, die mede patroonheilige is van de parochie.

De unieke vertaling waarbij de balkons van de toren de opdeling van de verschillende kronen weergeven en de schrijnwerk openingen de juwelen van de tiara weergeven, zorgt ervoor dat deze parochiekerk een substantiële architecturale erfgoedwaarde bezit. Dit ondanks dat deze niet expliciet vermeld wordt in het beschermingsbesluit.

4 Ministerieel besluit tot vaststelling van de inventarismethodologie voor de inventaris van archeologische zones, 17/07/15, 48925.

Daarnaast is er in de Sint-Catharinakerk architecturale waarde aanwezig doordat het een voorbeeld is van een longitudinaal georiënteerde kruiskerk, opgebouwd in Brabantse Gotiek. Naast het typerende grondplan en het gebruik van ledesteen voor de bouw, zijn de stijlenmerken vooral herkenbaar aan de toren en in het interieur. Het gebruik van een rijke detaillering in natuursteen is aanwezig op het torenvolume. In het interieur wordt gebruik gemaakt van ronde zuilen met koolbladkapitelen. Hiervan lopen de schalken door in de gewelfribben.

47. Overlopen van kapiteel in de ribben van de kruisribgewelven

48. Gebruik van koolbladkapitelen als kenmerk van Brabantse Gotiek

49. Kruisribgewelven van de zuidelijke zijbeuk

50. Gebruik van kalkzandsteen ivf detaillering als kenmerk voor de Brabantse Gotiek

Culturele, sociale en volkskundige waarde:

“Een onroerend goed heeft culturele waarde als het getuigt van tijd- en regiogebonden menselijk gedrag.”

“Een onroerend goed heeft sociale waarde als het in de hedendaagse gemeenschap nog een actief, overgeleverd sociaal gebruik heeft of gemeenschapsvormend is blijven werken.”

“Een onroerend goed heeft volkskundige waarde als het getuigt van gebruiken en gewoonten, voorstellingen en tradities van een specifieke bevolkingsgroep of gemeenschap in het verleden.”⁵

De culturele, sociale en volkskundige waarde van een kerk als bouwwerk, zijn erg met elkaar verbonden door de functie die dergelijk cultusgebouw vervuld heeft en in mindere mate nog steeds doet. Vermits het een katholieke kerk betreft zijn zowel de sociale, volkskundige als culturele waarde van de kerk echter voornamelijk beperkt tot de katholieke leefgemeenschap.

In het verleden meer dan nu nog het geval is, trokken de katholieke bewoners van de parochie van Sint-Catharinakerk te Diegem minstens één keer per week naar de kerk om de eucharistievieringen bij te wonen. Hierdoor doet de kerk dienst als een sociale ontmoetingsplaats

5 Ministerieel besluit tot vaststelling van de inventarismethodologie voor de inventaris van archeologische zones, 17/07/15, 48925.

binnen de parochiegemeenschap, waar de lokale bevolking hun geloof komen betuigen.

Deze sociale en volkskundige waarde is in de Sint-Catharinakerk ook fysiek aanwezig. Aan de zuidzijde van het schip ligt de doopkapel waarbij een aanbouwsel aanwezig is aan de westzijde, het zogenaamde kippenhok als onderkomen voor de offerdieren. Deze offerdieren werden na de misviering, op het verhoog met smeedijzeren afsluiting, rechts naast de inkomdeur, per opbod verkocht, een gebruik dat bleef bestaan tot in 1960.

Esthetische waarde:

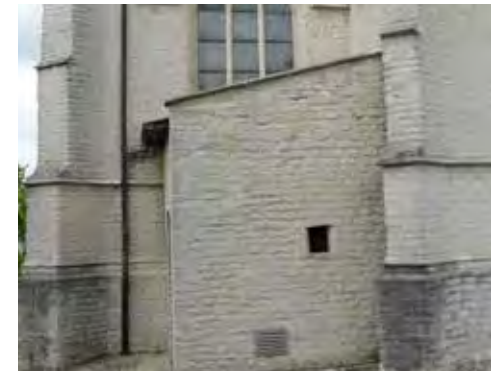
“Een onroerend goed heeft esthetische waarde als het de waarnemer zintuiglijke schoonheid laat ervaren.”⁶

In het geval van deze kerk, wordt de esthetische waarde bepaald door de zintuiglijke schoonheid die gecreëerd wordt door de elementen die ook de architecturale en artistieke waarde van de kerk bepalen.

6 Ministerieel besluit tot vaststelling van de inventarismethodologie voor de inventaris van archeologische zones, 17/07/15, 48925.

51. Verhoog met balustrade voor verkoop per opbod van offerdieren

52. Beeld van 'het kippenhok' waar offerdieren werden bewaard

53. Detail van de preekstoel, die mee de esthetische waarde van het monument bepaald

Stedenbouwkundige en ruimtelijk-structurende waarde:

“Een onroerend goed heeft stedenbouwkundige waarde als het een rol speelt in de (planmatige) inrichting van de bebouwde ruimte in het verleden. Die inrichting omvat ook de wisselwerking tussen open en bebouwde ruimte en de samenhang tussen de verschillende schaalniveaus.”

“Een onroerend goed heeft ruimtelijk-structurende waarde als het de ruimte ordent, afbakent, structureert of de blik leidt.”⁷

In navolging van de eerder besproken sociale en culturele waarden van de kerk kan gesteld worden dat gedurende meerdere eeuwen, kerken in het algemeen een centrale rol gespeeld hebben in de leefgemeenschappen in onze streek. Deze centrale rol op sociaal en cultureel vlak, heeft er mede voor gezorgd dat het kerkgebouw op zich ook een centrale plaats heeft gekregen binnen de stedenbouwkundige opbouw van steden en dorpen. De belangrijkste kerk van het dorp of van een stad stond in het centrum en de stedelijke structuren ontwikkelde zich verder rondom het bouwwerk. Dit was ook het geval bij de Sint-Catharinakerk te Diegem.

⁷ Ministerieel besluit tot vaststelling van de inventarismethodologie voor de inventaris van archeologische zones, 17/07/15, 48925.

Bij de Sint-Catharinakerk te Diegem is ook nog de kerkhofmuur met toegangstrappen aanwezig. Het voormalige kerkhof, dat werd opgeheven in 1929, heeft nu een beperkte park functie die voor groene ruimte zorgt binnen het stedelijke weefsel.

Net als elke belangrijke kerk heeft Sint-Martinuskerk bijgevolg een zekere stedenbouwkundige en ruimtelijk-structurende waarde. Dit door zijn oriënterende functie en centrale plaatsing binnen het stedelijk weefsel van Diegem.

54. Voormalige kerkhofmuur met grasperk

55. Voormalige kerkhofmuur met grasperk en loofboom

56. Algemeen beeld van de kerk met toren als baken in de omgeving

58. Algemeen beeld van de kerk vanuit ZO

57. Interieur van de kerk, kijkend naar het koor

IV.4 Besluit

Daar waar het beschermingsbesluit van de Sint-Catharinakerk te Diegem enkel de artistieke, historische (in casu oudheidskundige en geschiedkundige) waarde van de kerk vermeld, zijn er meerdere erfgoedwaarden waarmee rekening dient gehouden te worden in functie van het beheer van het kerkgebouw. Ook archeologisch, architecturaal, esthetisch, sociaal, cultureel, volkskundig, stedenbouwkundig en ruimtelijk-structurend kan de Sint-Catharinakerk als waardevol aanzien worden.

Deze verschillende erfgoedwaarden, zoals besproken in dit hoofdstuk, zijn de uitvalsbasis in het beheer van de parochiekerk.

V. VISIE OP HET BEHEER

V.1 Inleiding

Definitie van 'beheer'

Het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 definieert 'beheer' als:

'[...] Het geheel van maatregelen, werkzaamheden en handelingen die erop gericht zijn de erfgoedwaarden van een onroerend goed in stand te houden of te herstellen [...].'

Ook de betekenis die het Van Dale woordenboek geeft aan het woord 'beheer' en 'beheren' zijn nuttig voor een goed begrip van dit beheersplan:

'Beheer: bestuur, bewindvoering, m.n. administratie van een zaak, gelden enz. [...].'

'Beheren: als verantwoordelijke zorg dragen voor.'

Huidig beheer

Het kerkgebouw is eigendom van Kerkfabriek Diegem Sint-Catharina. Deze situatie is ontstaan dankzij het concordaat dat Napoleon Bonaparte op 15 juli 1801 afsloot met Paus Pius IX. De kerkfabriek Diegem Sint-Catharina is beheerder van de kerk, staan in voor het onderhoud van het culturgebouw en zijn de opdrachtgever voor onderhavig beheersplan.

Voor de Sint-Catharinakerk heeft de kerkfabriek het beheer van de kerk 'als een goede huisvader' uitgevoerd. Toch kan gesteld worden dat de visie op het beheer op middellange en lange termijn echter onvoldoende is.

Waar problemen opduiken en nieuwe noden zich stellen wordt er door de kerkfabriek op een verantwoorde wijze actie ondernomen.

Grotere problemen, voornamelijk met waterdichting van de daken, zijn onvoldoende opgevolgd waardoor gevolgen van vochtproblemen zichtbaar zijn.

Toekomstig beheer

Het beheersplan voor de Sint-Catharinakerk te Diegem dient een geheel van maatregelen, werkzaamheden en handelingen op te nemen die ervoor zorgen dat de kerk in ere gehouden wordt. Voorliggend beheersplan schept een kader waarin dringende herstelwerkzaamheden en grotere restauratiewerken efficiënt en duurzaam worden uitgevoerd.

Deze maatregelen en werkzaamheden worden geëxpliciteerd in het volgende hoofdstuk; dit hoofdstuk formuleert de visie voor de komende 20 jaar waarbinnen deze werken gekaderd worden. Deze visie geeft aan welke richting en toestand voor ogen wordt gehouden en op welke manier die bekomen zal worden aan de hand van concrete beheersdoelstellingen.

V.2 Algemene visie op het toekomstig beheer

De visie op het toekomstig beheer van de site van de Sint-Catharinakerk te Diegem gaat uit van de instandhouding en het onderhoud van het domein met respect voor de erfgoedwaarden zoals die in het voorgaande hoofdstuk beschreven werden, maar gaat ook verder. Om een integrale visie op het beheer van de kerk te formuleren, dienen de behoeften van kerk als cultusgebouw binnen de huidige maatschappij ook beantwoord te worden.

Om een duurzame langetermijnvisie voor het beheer van de kerk op te stellen, moet een symbiose gevormd worden tussen de maatregelen die nodig zijn voor het behoud van de bouwkundige waarden enerzijds en de ingrepen die nodig zijn om het cultusgebouw optimaal te laten functioneren binnen een snel evoluerende maatschappij.

Hieruit komen twee doelstellingen naar voren:

- Het duurzaam instandhouden en onderhouden van het bouwkundig erfgoed;
- Het doelmatig optimaliseren en herwaarderen van het bouwkundig erfgoed.

Deze twee doelstellingen kunnen niet los van elkaar gezien worden. Ze dragen beide toe aan het in ere houden en versterken van de erfgoedwaarden van het cultusgebouw.

V.3 Goedgekeurd Kerkenplan

De Sint-Catharinakerk in het kerkenplan van Machelen

Voor de Gemeente Machelen (m.i.b. deelgemeente Diegem) is een goedgekeurd kerken- en pastorieënplan beschikbaar. In dit kerkenbeleidsplan, opgesteld in het kader van het financieel meerjarenplan 2014-2019, zijn totaal drie kerken en twee pastorieën opgenomen die op het grondgebied van de gemeente Machelen en zijn deelgemeenten gelegen zijn. We verwijzen hiervoor naar het kerken- en pastorieënplan met bijhorende beslissingen van de gemeenteraad van Machelen en het Aartsbisdom Mechelen-Brussel in bijlage. Binnen dit kerkenplan werd de Sint-Catharinakerk te Diegem aangeduid als zondagskerk waarin ook een volwaardig aanbod op pastoraal vlak voorzien wordt. De hoofdfunctie van de kerk blijft die van parochie- en bedevaartskerk.

Valorisatie

Het kerkenbeleidsplan haalt ook het probleem aan van de neerwaartse spiraal van het geloof en bijgevolg ook een sterk dalend kerkbezoek. In die context vermeld het kerkenplan dat het openstellen van het kerkgebouw voor andere doeleinden nuttig kan zijn in functie van het optimaliseren van het gebruik en de bijhorende inkomsten die ook nodig zijn voor het onderhoud van het gebouw.

Ook wordt verder naar de toekomst gekeken, de kerkfabriek dient naar een serieuze denkoefening uit te voeren om op lange termijn een goede en haalbare oplossing te vinden voor het gebruik van de kerk.

Huidige gebruik

Zoals vermeld in het kerkenbeleidsplan doet de kerk van Diegem dienst als zondagskerk waar tevens een volwaardig aanbod wordt voorzien op pastoraal vlak. De hoofdfunctie van de kerk is dus parochiekerk waar meerdere keren per week een eucharistieviering in doorgaat.

Daarnaast worden in de kerk concerten georganiseerd of wordt ze opengesteld voor recepties. Bij deze laatste wordt een tijdelijk bar geïnstalleerd in de zuid-westelijke hoek van de kerk. De kerkfabriek wenst de kerk zoveel als mogelijk open te stellen voor andere activiteiten dan eucharistie- en gebedsvieringen, het bekijkt de mogelijkheden hiervoor.

V.4 Hoofddoelstelling

Duurzaam instandhouden en onderhouden van het bouwkundig erfgoed.

De instandhouding en het behoud van het cultusgebouw dient in relatie te staan met de erfgoedwaarden die de kerk bezit. Hierbij wordt de nadruk gelegd op de elementen, zowel bouwkundig als cultureel, die het gebouw zijn eigenheid en karakter geven.

Deze nadruk is nodig om de nevendoelstelling mogelijk te maken, maar zorgt er tevens voor dat de erfgoedwaarden die in het vorige hoofdstuk naar voor werden gebracht, versterkt worden.

De waardevolle elementen zijn in het geval van de Sint-Catharinakerk: het integrale (historische) gebouw, zowel exterieur als interieur. Voor elk van deze elementen wordt een ambitie geformuleerd als onderdeel van de hoofddoelstelling.

Deze doelstelling wordt concreet uitgewerkt in volgende ambitie:

- Het bouwkundig erfgoed conserveren en restaureren

Een eerste inspectie van het historische gebouw heeft een aantal probleempunten aan het licht gebracht. In eerste instantie dient het behoud van het gebouw zelf verzekerd te worden. Kritische bouwtechnische problemen moeten op korte termijn aangepakt worden (bv. vochtproblemen aan het dak). Andere schade (bv. barsten en scheuren) moet verder onderzocht worden aan de hand van vooronderzoeken, waarbij de oorzaken onderzocht worden en de noodzakelijke herstelwerken bepaald worden.

Grotere restauratiewerken, die noodzakelijk zijn in functie van een het behoud van de erfgoedwaarden van het bouwwerk worden ingepland. Vervolgens kan overgegaan worden tot het versterken van de erfgoedwaarden, hierbij zal ook voorzien worden in het opstarten van een duurzame methode om het onderhoud van het bouwwerk te garanderen op lange termijn.

V.5 Nevendoelstelling

Doelmatig optimaliseren en herwaarderen van het bouwkundig erfgoed.

De parochiekerk van Sint-Catharina is voorzien om in dienst te blijven als ruimte voor religieuze activiteiten van katholieke christenen, zoals het deze functie ook al eeuwen uitoefent. Ook al is de hoeveelheid kerkgangers in de laatste eeuw sterk gedaald.

Het behoud en de instandhouding van het kerkgebouw gaan hand in hand met de functie en het gebruik ervan. Onderhoud en instandhouding van een kerkgebouw is met een dalend aantal kerkgangers niet altijd te verantwoorden, daar het kostenplaatje erg hoog is.

Als algemeen uitgangspunt en nevendoelstelling stelt het beheersplan voorop dat er naast het gebruik als cultusgebouw bijkomende activiteiten plaats kunnen vinden in de kerk, hierbij dient steeds rekening gehouden te worden met de erfgoedwaarden van het patrimonium.

De nevendoelstelling is voorzien om het bouwkundig erfgoed doelmatig te optimaliseren en waar mogelijk te herwaarderen en herinrichten en het is een rechtstreeks gevolg van een streven naar een efficiënt gebruik van de beschikbare ruimte die een kerkgebouw te bieden heeft.

Deze nevendoelstelling wordt concreet uitgewerkt in volgende ambitie:

- Optimaliseren van het gebruik en de bestemming van het kerkelijk erfgoed binnen de huidige maatschappelijke context

Door het dalende aantal kerkgangers worden kerken in het algemeen, en dus ook meer specifiek voor de Sint-Catharinakerk, door te weinig personen gebruikt om het budget dat noodzakelijk is voor een duurzaam onderhoud te kunnen verantwoorden.

Binnen de huidige maatschappelijke context dient het gebouw bijgevolg meer gebruikt te worden, om zo op lange termijn duurzaam behoud te kunnen garanderen. Het toevoegen van activiteiten dient echter in relatie te staan met de functie als cultusgebouw.

Hierbij wordt vooropgesteld om het kerkgebouw verder open te stellen voor culturele evenementen zoals concerten en/of theater. De kerkfabriek wenst verder gebruik van de kerkruimte na te gaan, hierbij wordt in eerste instantie gekeken naar het verenigingsleven in Diegem en de nabij omgeving. Hierbij werden onder meer catechese-lessen, uitdelen van maaltijden voor minderbedeelden,... naar voor gebracht als mogelijke aanvullende functies. Het gebruik van de kerkruimte moet wel steeds in relatie staan met de serene context van het cultusgebouw.

Daarnaast kan ook erfgoededucatie een grote rol spelen in het tonen en duiden van de erfgoedwaarden van de kerk. Activiteiten voor erfgoededucatie dienen hierbij niet enkel gericht te zijn op onderwijs, maar moeten een breder publiek kunnen aanspreken. Erfgoededucatie gaat over het leren over en door middel van materieel (en immaterieel) erfgoed en kan ook een informerende functie uitoefenen.

Een mogelijke denkpiste is hierbij om een deel van de kerk in te richten met een permanente tentoonstelling van waardevolle cultusobjecten die aanwezig zijn in de kerk.

De kerkfabriek wenst vooruit te denken in het gebruik van de kerk en denkt hierbij ook na over een mogelijke (mobiele) opdeling van de kerk om de multifunctionaliteit te kunnen verhogen. Hiervoor dient rekening gehouden te worden met de verschillende erfgoedwaarden en karakteristieken van de kerk.

Maatregelen en ingrepen met betrekking tot deze nevendoelstelling zullen ten allen tijden voorafgaand ter goedkeuring voorgelegd worden aan de consulent(en) van het Agentschap Onroerend Erfgoed.

VI. BEHEERSMAATREGELEN EN -WERKZAAMHEDEN

VI.1 Inleiding

Definitie van 'beheersmaatregel'

Het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 definieert een 'beheersmaatregel' als:

'[...] het werk, de dienst of de handeling die de zakelijkrechterhouder of beheerder [...] laat verrichten of achterwege laat, afhankelijk van de beheersdoelstelling.'

De beheersmaatregelen en -werkzaamheden zijn dus de concrete instandhoudings-, restauratie- en onderhoudswerken die noodzakelijk zijn om de beoogde beheersdoelstellingen zoals geformuleerd in het vorige hoofdstuk te bereiken. Dit hoofdstuk omvat de opsomming van de verschillende beheersmaatregelen alsook de verantwoording voor de voorgestelde werkzaamheden.

Doel van de beheersmaatregelen

De beheersmaatregelen verwoorden enerzijds de praktische uitvoering van de werkzaamheden in termen van hoe en wanneer; voor het beschermde monument in al zijn aspecten. Anderzijds beschrijven ze de betekeniswaarde van de voorgestelde maatregelen en schetsen het toekomstige uitzicht van het onroerend erfgoed.

De oplijsting van de beheersmaatregelen met aanduiding van de fasering en de frequentie waarmee ze uitgevoerd moeten worden, laat toe om tijdig de nodige budgetten te reserveren of op te bouwen. Zodoende worden de erfgoedwaarden van het gebouw op een efficiënte en duurzame wijze behouden en opgewaardeerd.

Dit zal het beschermde monument met inbegrip van de gebruikers ten goede komen.

Inhoud van de beheersmaatregelen

De beheersmaatregelen voor het bouwkundig erfgoed worden in onderhavig hoofdstuk naar voorgebracht. Ze werden onderverdeeld in verschillende categorieën:

1. instandhoudingswerken op korte termijn
2. restauratiewerken op middellange termijn
3. onderhoudswerken op lange termijn

Vervolgens worden richtlijnen voor mogelijke valorisatiemaatregelen en -werkzaamheden uitgeschreven voor het bouwkundige erfgoed.

Alle maatregelen en werkzaamheden worden bij voorkeur begeleid door een ontwerper met uitgebreide kennis en ervaring in het werken met beschermde historische monumenten.

Op het einde van dit hoofdstuk werd een overzichtslijst toegevoegd van de beheersmaatregelen met aanduiding of ze eenmalig of terugkerend zullen uitgevoerd moeten worden.

Een goedgekeurd beheersplan blijft wel steeds ondergeschikt aan de vigerende regelgeving.

VI.2 Beheersmaatregelen voor het bouwkundig erfgoed

VI.2.1 Instandhoudingswerken op korte termijn

De eerste categorie van de beheersmaatregelen voor het bouwkundig erfgoed zijn de instandhoudingswerken. Dit zijn de maatregelen die mogelijk op korte termijn moeten gebeuren opdat de oorzaak van de schade (tijdelijk) wordt weggenomen en verdere schade en gevolgschade vermeden worden. Deze ingrepen moeten op een correcte werkwijze uitgevoerd worden, maar zijn meestal tijdelijke oplossingen in afwachting van een groter restauratieproject. Afhankelijk van de kostprijs zullen voor deze werken een premie m.b.v. de standaardprocedure worden aangevraagd.

In het kader van dit beheersplan werd een visuele controle uitgevoerd van de bouwtechnische toestand van de beschermde monumenten. Er werd nazicht gedaan van de wind- en waterdichtheid van het gebouw, (zichtbare) houtaantasting en aanwezigheid van stabiliteitsproblemen. Hierbij werden een aantal problemen vastgesteld die het behoud van de erfgoedwaarden van de onroerende goederen mogelijk in gevaar zouden kunnen brengen. Indien niet vermeld in de bijgevoegde inventaris, zijn deze problemen in onderhavig hoofdstuk opgenomen bij de beschrijving van de maatregel.

Verdere analyse zal uitwijzen of deze werken mee vervat kunnen worden bij grotere restauratiewerken die voorzien worden en/of ze voorafgaand dienen uitgevoerd te worden als een beperkt dossier met uitsluitend instandhoudingswerken.

We verwijzen aanvullend ook naar de meest recente inspectieverslagen van Monumentenwacht.

Wind- en waterdicht maken van de dakbedekking

Kritische problemen aan de dakbedekking die de waterdichting van het kerkgebouw in gedrang brengen moeten opgelost worden.

In het meest recente verslag van Monumentenwacht wordt het advies vermeld dat er spoedig lekken moeten gedicht worden en gebrekkige aansluitingen van de dakbedekking hersteld moeten worden. Het zijn deze werken die voorzien worden binnen het kader van deze instandhoudingswerken.

Er werd bij het opstellen van de inventaris en het schadebeeld vastgesteld dat de bebording in de hoek van het zuidelijk transept aan het inrotten is, boven het schip werden verschillende gescheurde lasnaden aangetroffen. Ook is er vanaf de rondgangen van de toren vastgesteld dat meerdere goten niet of slecht afwateren. Dit alles vormt een gevaar voor de waterdichting van de kerk en dient zo spoedig mogelijk te worden aangepakt om vervolgschade te voorkomen.

Daarnaast is ook de aanwezigheid van duiven op de zolder zorgwekkend. Alle gaten in de zolder moeten worden gedicht zodat duiven geen toegang meer krijgen tot de kerk.

Stabiliteitstechnische werken

In het kader van het opstellen van onderhavig beheersplan werden tijdens de verschillende plaatsbezoeken aan de kerk geen ernstige stabiliteitstechnische problemen vastgesteld.

Enkele barsten aan het interieur zijn wel zichtbaar. Er werd ook door monumentenwacht ook melding gemaakt van een loskomende voeg ter hoogte van de sluitsteen van de spitsboog tussen de zuidelijk zij- en dwarsbeuk.

Verder nazicht door een stabiliteitsingenieur is echter noodzakelijk, mogelijk kan hieruit nadien alsnog eenmalige dringende stabiliteitstechnische werken voorzien te worden.

Andere mogelijke dringende werken

Afhankelijk van de noden van het gebouw en de verdere analyse van zijn bouwkundige staat in de loop van het ontwerpproces voor de restauratiewerken beschreven onder VI.2.2, kan het nodig zijn ook andere dringende werken uit te voeren. Dit afhankelijk van de noodzaak en in overleg met het Agentschap Onroerend Erfgoed.

Zo vermeldt het inspectieverslag van monumentenwacht ondermeer de dringende aard van het herstellen van losgekomen voegwerk en behandeling van natuurstenen gevels en de noodzaak voor een behandeling van de actieve aantastingen van houten onderdelen aan het interieur door de kleine en grote houtworm. Verdere evaluatie dient uit te wijzen of deze werken voorafgaand aan grotere restauratie dienen uitgevoerd (en dus als een afzonderlijk dossier instandhoudingswerken) te worden dan wel samen met een integrale restauratie.

VI.2.2 Restauratiewerken op middellange termijn

De instandhoudingswerken zijn slechts werken van een tijdelijk karakter in afwachting van grotere restauratieve werken. Een tweede categorie van beheersmaatregelen voorziet erin om het kerkgebouw terug in een bouwtechnische staat te brengen dat dagdagelijks onderhoud nuttig en efficiënt kan uitgevoerd worden. Het betreft dus grote restauratiewerken aan de kerk.

Restauratie van het exterieur, daken en zolders

De restauratie van het exterieur daken en zolders van de Sint-Catharinakerk wordt uitgevoerd uit bouwtechnische noodzaak. De zichtbare problemen, zorgen ervoor dat de bouwtechnische staat van de daken en zolders niet voldoende is om de conservatie van de historisch waardevolle elementen die aanwezig zijn in de kerk te kunnen garanderen.

Het doel van de restauratie van de daken en zolders is bijgevolg de waterdichtheid van de daken terug te garanderen. En heeft tot doel de schade die ontstaan is door infiltratie van vocht en/of regenwater, evenals door de structurele-technische problemen, te herstellen. Enkel die werken die strikt noodzakelijk zijn zullen voorzien worden, daar er rond 1995 reeds restauratiewerken werden uitgevoerd.

Al het loodwerk wordt grondig nagekeken en waar nodig herteld of vernieuwd. Lokaal blijft water in de goten van de zijbeuken staan, mogelijk dient hier de helling geoptimaliseerd te worden. Op advies van monumentenwacht, zal de bekleding in lood van de terrassen van de toren zal integraal vernieuwd worden, zodat de waterdichting opnieuw kan gegarandeerd worden.

Enkele regenwaterafvoerbuizen werden vervangen door buizen in PVC. Dit is het gevolg van diefstal van de koperen afvoerbuizen. Indien noodzakelijk is zal de regenwaterafvoer integraal herdacht worden in functie van materialisatie. Dit om diefstal van deze elementen tegen te gaan en schade ten gevolge van corrosie ten gevolge van galvanische koppels te vermijden.

Door de problemen met de hoger beschreven afwatering van de daken wordt een vervanging door zink overwogen, rekeninghoudend met de galvanische koppels. Hoe dan ook is PVC als materiaal niet verenigbaar met een historisch monument en dient het gebruik hiervan in onderhavig historisch monument vermeden worden.

Voor de gevels en de toren worden op middellange termijn slechts beperkte werkzaamheden voorzien, daar deze in relatief goede staat verkeren sinds de meest recente restauratiefase. De voorziene ingrepen zijn strikt noodzakelijk om verdere gevolgschade te vermijden.

Zo hebben de gevels de laatste jaren veel te lijden gehad onder de biologische afzettingen (waaronder lichen en mossen). Er wordt momenteel vooropgesteld om deze te verwijderen gezien ze op middellange termijn ongezond zijn voor het steenachtig materiaal. Na de reiniging kan er verder gekeken worden naar problemen met de voegen en sterk verweerde natuursteen van het gevelparement, cf. vermelding in het inspectieverslag van Monumentenwacht. Waar dit strikt noodzakelijk is worden voegen en/of stenen vervangen.

Voor de toren zal een grondig nazicht voorzien worden van de stabiliteit van de elementen in natuursteen. Waar nodig worden stabiliserende ingrepen voorzien.

Naast al deze restauratieve ingrepen is het in het belang van het monument ook cruciaal om de toegankelijkheid van de daken, goten en zolders te verbeteren. Dit om bouwkundige inspecties en herstellingswerken in de toekomst te vereenvoudigen, dit komt op termijn de instandhouding van de kerk ten goede.

Er wordt voorzien in de plaatsing van loopbruggen op de zolders in de zones waar deze nog niet aanwezig zijn. Daarnaast worden ankerpunten bij geveluiken voorzien in functie van inspecties van dakvlakken en zullen de daken voorzien worden van genormeerde ladder- en waar nodig klimhaken.

Tijdens deze restauratiecampagne wordt het bouwafval op de zolders verwijderd, alle resten van duiven worden weggehaald en wordt alles proper gereinigd. Alle gaten worden gedicht, de aanwezige verweerde duivenwering op de toren wordt vernieuwd.

Daarnaast zijn er nog enkele werken die bij werken aan de gevels en daken mee worden voorzien in functie van de algehele conservatie van het monument:

- Behandelen van de gevelankers en andere metalen gevelementen en bovendakse bekroningen.
- Mogelijk vernieuwen van de bliksemafleidingsinstallatie.
- Herstelwerkzaamheden aan de galmgaten/galmborden met inbegrip van ingrepen ifv duivenwering.
- Mogelijk stimulerende maatregelen voor aantrekken van torenvalk, kerkuil,...
- Werken noodzakelijk voor veiligheid van het luchtverkeer

Restauratie van het schrijnwerk

Ingrepn aan het schrijnwerk worden enkel voorzien indien strikt noodzakelijk. Aan de inkomdeuren van de kerk is lokaal aangetast hout zichtbaar. Hier dienen zo bijvoorbeeld houtvervangingen (cf. historische werkwijze) uitgevoerd te worden. Afwerkingslagen worden nagekeken en waar nodig vernieuwd. Historisch hang- en sluitwerk wordt bijgesteld en beschermd en voorzien van nieuwe afwerkingslagen. Dit zowel voor buiten- als binnenschrijnwerk.

Naast de conservatie en restauratie van het houtwerk van zowel binnen- als buitenschrijnwerk, dient ook het hang- en sluitwerk voorzien te worden in een grondige conservatie. In de kerk zijn meerdere waardevolle deuren aanwezig die nog voorzien zijn van historisch waardevol hang- en sluitwerk. Enkele deuren bevatten nog waardevol hang- en sluitwerk, deze dienen hersteld te worden, loszittende onderdelen opnieuw worden vastgezet, slordige herstellingen verwijderd het geheel opnieuw functioneel in werking gesteld.

Algehele doel van de restauratie/conservatie van het houten schrijnwerk (binnen en buiten) is het garanderen van een maximaal behoud van de verschillende schrijnwerkgehlen op lange termijn.

Restauratie van het Glas-in-lood

Voor de restauratie van de Glas-in-lood-ramen dient voorafgaand duidelijk gekeken te worden wat de noodzakelijk ingrepen zijn om het geheel op lange termijn te kunnen bewaren. Waar dit nodig blijkt worden gebroken en gebarsten kalibers hersteld of vervangen, loodwerk wordt hersteld of vernieuwd en het geheel wordt gereinigd en verstevigd. Er werd reeds vastgesteld dat de luchtsouw niet voldoet aan de richtlijnen van het Corpus Vitrearum.

Voor de Sint-Catharinakerk te Diegem voldoet de spouw tussen de historische en voorzet beglazing niet aan de richtlijnen van het Corpus Vitrearum. Op termijn dient de beglazing herplaatst te worden met een voldoende grote luchtsouw van enkele centimeters om een optimale conservering van het glas en de beschildering te verzekeren.

Het inspectie verslag van Monumentenwacht vermeld volgende aanbevelingen:

1. Verwijderen van zuurhoudende en/of hygroscopisch vuil, dit ook tussen de beide glasplaten, hiervoor is demontage van de ramen noodzakelijk.
2. Plaatsen van duivenwering
3. Bij uitvoering van werken dienen de ramen goed afgeschermd te worden tegen stof en schade.

Bij een rondgang ter plaatste werd vastgesteld dat tussen het glas-in-lood en de voorzetbeglazing stofnetten en spinnenwebben aanwezig waren. Dit wijst erop dat de verluchting tussen de beide glasvlakken onvoldoende is. Dit dient aangepast te worden.

Restauratie van het Interieur

De plafonds en gewelven van de kerk zijn sterk vervuild, vermoedelijk door roetafzetting. Daarnaast zijn ook op enkele plaatsen barsten en scheuren in het metselwerk vastgesteld. De vervuiling die op dit moment zichtbaar is zal zich de komende jaren vermoedelijk nog meer manifesteren. Door de geplande restauratiewerken zal dit zich bovendien nog duidelijker manifesteren. De onderhavige interieurwerken zijn bijgevolg noodzakelijk om de vervuiling tijdig te kunnen wegwerken, voordat het storend wordt voor de gebruikers van de kerk.

De wanden waar natuursteenmetselwerk zichtbaar is, zullen gereinigd worden met een gepast reinigingssysteem. Dit systeem moet toepasbaar zijn in desbetreffende interieur. Er wordt hier mogelijk aan reinigingspasta's gedacht.

De vloeren worden eveneens grondig gereinigd en waar nodig zullen plaatselijk ook herstellingen worden uitgevoerd. Daar waar er storende barsten zijn, of waar deze een gevaar betekenen voor de gebruikers van de kerk, zullen deze lokaal hersteld worden.

Het inspectie verslag van Monumentenwacht vermeldt voor de vloeren volgende aanbevelingen:

- Herstellen van de ondergrond ivf verzakkingen
- Opnieuw aanvullen van ontbrekend voegwerk
- Verwijderen en vervangen van verkleurde hars- en cementuitvullingen
- Indien mogelijk herstellen van gebroken en afschilferende tegels

Voor ingrepen aan de vloeren dient rekening gehouden te worden met het luik technische installaties (zie verder). Hiervoor zijn meerdere ingrepen aan de vloeren noodzakelijk, beide werken dienen bijgevolg best gecoördineerd uitgevoerd te worden. Dit in functie van efficiëntie en kostenbesparing.

Ingrepen aan houten kunst- en cultusobjecten dienen voorzien te worden indien uit voorafgaand onderzoek blijkt dat dit noodzakelijk blijkt. Dit kan inhouden dat een integrale restauratie van de afwerkingslagen moet voorzien worden, evenals de behandeling tegen houtborende insecten, schimmels, herstellingen en aanvullingen,... afhankelijk van het opstellen van een eenduidig schadebeeld, is mogelijk bijkomend onderzoek door een specialist ter zake noodzakelijk.

Maatregelen om nieuwe schade in de toekomst te vermijden worden eveneens voorzien, zo zullen afstandshouders geplaatst worden tussen de objecten en de vloeren en/of wanden om contact tussen koude ondergronden en de interieurelementen weg te werken.

In Diegem werd in het kerkinterieur aan het eind van de 19de eeuw (zoals dat toen de mode was) de pleisterwerklagen verwijderd zodat de onderliggende basismaterialen zichtbaar werden. Tegelijk werden enkele oude muurschilderingen zichtbaar, waarvan de sporen vandaag nog steeds opvallen. Hiermee moet omzichtig omgesprongen worden bij de reiniging. Dit dient te gebeuren in nauw overleg met het K.I.K. en met het Agentschap Onroerend Erfgoed zodat een kwaliteitsvol stappenplan kan opgesteld worden eventueel op basis van een vooraf uit te voeren vooronderzoek door gespecialiseerde restaurateurs.

Maatregelen ten behoeve van archeologie

Werkzaamheden en maatregelen waarbij een mogelijkheid bestaat dat de archeologie aangetast kan worden, dienen met uiterste zorg uitgevoerd te worden. Nog tijdens het ontwerpproces zal de restauratie-architect de archeologische ingrepen inschatten en indien nodig begeleiding door een erkend archeoloog aanvragen. Dit volgens de meest recente regelgeving in zake archeologie.

Restauratie van het Orgel

Tijdens werken aan het interieur, zal minimaal voorzien worden in het afkassen van het orgel ter bescherming tegen schade en stofvorming. Wegens de zeer slechte toestand van het orgel is een integrale restauratie aangewezen. Daarbij wordt het waardevolle oorspronkelijke

concept van orgelmaker Rochet als uitgangspunt genomen.

Restauratie van elementen onroerend door aard

Er wordt verwezen naar de inventaris, voor identificatie van de elementen die als onroerend door aard worden aanzien binnen het kader van dit beheersplan.

Afhankelijk van verder nazicht van de verschillende houten onderdelen, dienen minstens die problemen veroorzaakt door houtborende insecten en vocht, opgelost te worden. Deze ingrepen dienen in detail te worden nagegaan, alvorens hierover verdere gegevens kunnen worden beschreven.

Daarnaast werden meerdere problemen vastgesteld tijdens de inspectie van het interieur door Monumentenwacht. Ook deze problemen dienen mee opgenomen te worden in het restauratiedossier voor het interieur van de kerk. Het inspectieverslag van Monumentenwacht vermeldt volgende aanbevelingen:

1. Herstellen van gebreken aan het vaste eikenhouten meubilair (lambriseringen, nis, altaren, biechtstoelen, preekstoel, koorbanken, kerkmeesterbanken...). Aantasting door houtborende insecten is hier meermaals vastgesteld. Om behandelingen doeltreffend uit te voeren kan het hierbij noodzakelijk zijn om het meubilair voorafgaand aan de behandeling te demonteren. Verder zijn volgende

ingrepen noodzakelijk:

- Opnieuw verlijmen van losgekomen onderdelen of naden
 - Eventueel toevoegen van verdwenen onderdelen
 - Eventueel reduceren van de ijzertannaatvlekken
 - Behandelen van of vervangen van aangetaste onderdelen
 - Verwijderen van slordige herstellingen met spijkers en moderne schroeven
 - Herstellen van de afwerkingslagen
 - Eventueel verwijderen van latere, storende afwerkingslagen
2. Verwijderen van oppervlakteschimmels op afgewerkt houten onderdelen. Hierbij dient aandacht besteed te worden aan de gebruikte producten, deze mogen de afwerkingslagen niet beschadigen.
 3. Conserveren van de muurschilderingen:
 - Opvullen van de lacunes in de bepleistering
 - Fixeren van verflagen waar nodig
 - Verwijderen van slordige retouches
 - Verwijderen van verfspatten
 - Eventueel opvullen van lacunes met krijtlijmplamuur
 - Eventueel aangepast retoucheren van de opvullingen
 - Verwijderen van de vervuiling
 - Verwijderen van de verdonkerde vernis

4. Verwijderen van oppervlakteschimmels op afgewerkt houten onderdelen. Hierbij dient aandacht besteed te worden aan de gebruikte producten, deze mogen de afwerkingslagen niet beschadigen.

Conservatie van elementen erkend als cultuuro goed

Binnen dit beheersplan werden enkele elementen voorgesteld voor een erkenning als cultuuro goed. Maatregelen aan deze elementen zijn uitsluitend conserverend. Schade dient voorafgaand duidelijk bepaald te worden en de herstellingen kunnen enkel door een hiervoor gespecialiseerde conservator worden uitgevoerd. Verdere coördinatie voor beheersmaatregelen voor deze objecten worden voorafgaand besproken met het Agentschap Onroerend Erfgoed.

Energiebesparende maatregelen

In functie van duurzaamheid wordt gekeken naar energiebesparende maatregelen. Hierbij wordt een wijziging van de verwarmingsinstallatie en vervangen van de verlichting voor duurzame LED-verlichting voorzien. Bij aanpassingen aan de technische installaties zal bijgevolg de energiezuinigheid van de installaties mee in acht worden genomen om een zo groot mogelijke impact te creëren in het efficiënt gebruik van energie.

Technische installaties

Een grondige restauratie van het interieur verdient een duurzame nazorg. Het is daarom aangewezen de kerk te voorzien van een degelijk verwarmingssysteem, van camerabewaking, van een elektronisch beveiligingssysteem en van aangepaste verlichting. Bovendien zijn de huidige installaties sterk verouderd en zijn deze dringend aan vervanging toe, ook in functie van energiebesparing op middellange termijn.

De kerkfabriek meldt nu reeds grote problemen met het verwarmingssysteem, zo is het volledige systeem sterk verouderd en zijn er geen erkende firmas meer die in het dagelijks onderhoud van het type verwarmingsinstallatie voorzien. Er wordt bijgevolg gekozen om een nieuw verwarmingssysteem te plaatsen in de kerk met behulp van ventilo-convectoren. Dit systeem wordt reeds enkele decennia met succes gebruikt in Duitsland en wordt ook in België bijna 20 jaar toegepast in kerken.

Het systeem met ventilo-convectoren wordt lokaal in de vloer ingebouwd en is bijgevolg niet schadelijk voor het archeologisch patrimonium. Er wordt gewerkt met trage opwarming en een bijna constante temperatuur. Dit zorgt voor een egale warmteverspreiding, voor een lager energieverbruik, minder vervuiling en een aangenaam klimaat voor de gebruikers van de kerk, maar ook voor de kunstvoorwerpen en het orgel. Door de hoge nood aan het wijzigen van het verouderde verwarmingssysteem, zal in eerste instantie gekeken worden welke ingrepen noodzakelijk zijn om op korte termijn

problemen te voorkomen in afwachting van het implementeren van het nieuwe verwarmingssysteem. Dit wordt voorzien in coördinatie met de restauratie van de vloeren, zodat een efficiënt kan gewerkt worden.

Voor de binnenverlichting zijn er twee pistes mogelijk die – wat kostprijs betreft – in dezelfde prijsklasse vallen. Er kan met armaturen gewerkt worden uit het standaardgamma van de gekende producenten of er kan in samenspraak met BEC en een lichtontwerper een nieuw ontworpen armatuur voorstellen, uniek voor deze kerk. BEC deed dit al met succes voor meerdere kerken in Vlaanderen, getuige hun referentielijst. Het standaardgamma biedt een meer sobere oplossing, een uniek ontwerp hoeft niet extravagant te zijn, maar zal gebaseerd worden op het materiaalgebruik in de kerk, de vormtaal en de verhoudingen van het interieur, steeds in samenspraak met het Agentschap Onroerend Erfgoed.

Afhankelijk van het verder bekijken van een (gedeeltelijke) herinrichting van de kerk voor ondersteuning van de nevenfuncties die in het kerkgebouw plaatsvinden, zal voorzien worden in ruimtebeveiliging als objectbeveiliging en intrusiedetectie.

VI.2.3 Onderhoudswerken op lange termijn

Duurzaam onderhoud door opvolging na de restauratie

Het doel van de restauratie van de kerk is het gebouw terug te brengen in goede bouwkundige staat. Standaard onderhoud kan daardoor terug op een duurzame wijze plaatsvinden. Het is de taak van de beheerder van de kerk om consequent en periodiek een grondig nazicht van het gebouw uit te voeren.

Indien problemen of schade vastgesteld wordt tijdens deze inspecties (zoals bijvoorbeeld door Monumentenwacht) dienen deze onmiddellijk aangepakt te worden. Zo blijft het gebouw in goede staat en kunnen op lange termijn kosten bespaard worden.

Indien de kosten voor deze herstellingen hoger oplopen, kan een premieaanvraag met behulp van de standaardprocedure worden overwogen, cf. de voorschriften en geldende regelgeving.

VI.3 Beheersmaatregelen en richtlijnen i.f.v. valorisatie van het erfgoed

Optimaliseren van het gebruik van de kerkruimte

Om de (multi-)functionaliteit te verhogen zullen meerdere mogelijkheden voor het openstellen van het gebouw voor andere functies dan eucharistie- en gebedsvieringen onderzocht worden. Hiervoor worden mogelijke ingrepen voorzien.

Zo zal in eerste instantie gekeken worden om het houten podium rond het dienstaltaar te vervangen door een meer eigentijdse betegeling (of opnieuw in hout indien gewenst) die mooi harmonieert met de rest van het interieur.

Daarnaast wordt binnen de context van het historisch religieuze erfgoed ook gekeken worden naar het toevoegen van nevenfuncties. Hierbij wordt momenteel onderzocht welke noden de verschillende verenigingen in Diegem hebben en wat het kerkgebouw hiervoor kan betekenen. Het toevoegen van een nevenfunctie zorgt er tevens voor dat het gebruik van het kerkgebouw verhoogd, waardoor ook de kosten van de restauratie beter kunnen verantwoord worden naar de gemeenschap toe.

De mogelijkheden en de werkzaamheden en beheersmaatregelen die hiervoor noodzakelijk zijn dienen verder bekeken te worden in samenspraak met het bisdom en het Agentschap Onroerend Erfgoed. Advies van het organisaties als bijvoorbeeld het CRKC kunnen hierbij een meerwaarde bieden.

VI.4 Overzichtslijst beheersmaatregelen

Onderstaande tabel geeft een opsomming van de voorziene beheersmaatregelen. Deze lijst veronderstelt dat de werfinrichtingen die onontbeerlijk zijn voor de werkzaamheden integraal deel uitmaken van de beschreven werken. Zo is het leveren en plaatsen van stellingen, aan- en afvoer van materialen, beschermingsmaatregelen, werfkeet, etc. mee vervat.

N.B.:

- **Nazicht:** d.i. controle op de aanwezigheid van schade. Ofwel visueel ofwel met behulp van meetapparatuur.
- **Herstel:** alle nodige werken m.b.v. identieke materialen en technieken zodat het element in zijn oorspronkelijke staat teruggebracht wordt, maar ook mogelijks bijkomende verstevigingen en andere aanpassingen die nodig worden geacht om de schade op een duurzame wijze te herstellen en/of de stabiliteit te garanderen.
- **Vervangen/vernieuwen:** dient steeds naar oorspronkelijk model te gebeuren (met identieke materialen en in dezelfde vormgeving).

BEHEERSMAATREGELEN		EENMALIG	TERUGKEREND	VRIJSTELLING TOELATING
DRINGENDE INSTANDHOUDINGSWERKEN AAN HET BOUWKUNDIG ERFGOED (korte termijn)				
1	WIND- EN WATERDICHT MAKEN VAN DAKEN EN ZOLDERS			
	Herstellen van dakbedekking in leien	x		
	Herstellen van loden en zinken uitkledingen van goten en dakaansluitingen	x		
	Herstellen van dakwaterafvoer (goten en standpijpen)	x		
	Vervangen van aangetaste houten onderdelen van de daken	x		
	Ingrepen tegen actieve schimmels, zwammen en houtborende insecten	x		
1	STABILITEITSTECHNISCHE WERKEN			
	Werken ifv oplossen van stabiliteitsproblemen, afhankelijk van bijkomend nazicht	x		

BEHEERSMAATREGELEN		EENMALIG	TERUGKEREND	VRIJSTELLING TOELATING
BEHEERSMAATREGELEN VOOR BOUWKUNDIG ERFGOED (middellange termijn)				
1	GEVELRESTAURATIE			
	Gevelreiniging	x		
	Restauratie gevelmetselwerk in natuursteen (incl. ornamenten in natuursteen)	x		
	Restauratie van voegwerk met kalkmortel	x		
	Restauratie van metaalwerk in het gevelvlak (gevelankers, tralies, balustrades,...)	x		
	Stabiliteitsingrepen aan het dragend metselwerk en funderingen	x		
	Diverse ingrepen tegen vochtinfiltratie via de gevels	x		
	Restauratie van de beeldengroep met sokkel en dak aan het koor	x		
	Restauratie van grafstenen in blauwe hardsteen in de gevels van de kerk	x		
2	RESTAURATIE DAKEN EN ZOLDERS			
	Vernieuwen van de dakbedekking in leien	x		
	Leveren en plaatsen van ladder- en klimhaken	x		
	Herstellen van de houten bebordingen	x		
	Herstellen van houten draagstructuren	x		
	Ingrepen aan de stabiliteit van de dakstructuur	x		
	Leveren en plaatsen van loopbruggen en andere ingrepen i.f.v. onderhoud zolders en daken	x		
	Preventieve en curatieve ingrepen tegen ongedierte (duiven, houtborende insecten,...)	x		
	Herstellen of vernieuwen van goten en gootbekledingen (incl. bakgootbekledingen)	x		
	Vervangen of vernieuwen van standpijpen RWA	x		
	Herstellen of vernieuwen van dakaansluitingen	x		
	Herstellen of vervangen van nokken	x		
	Reinigen van bovenzijde van gewelven	x		
	Restauratie van het katrolsysteem op zolder, m.i.b.v. luik in gewelven	x		
	Restauratie van het dakschrijnwerk (dakkapellen, zolderluiken,...)	x		
	Herstellen of vernieuwen van de bliksemafleidingsinstallatie	x		
	Vervangen van loden afkledingen voor regenwaterafvoer (terrassen van de toren)	x		
	Herstellen of vernieuwen van de galmborden	x		
	Stimulerende maatregelen voor kerkuilen en/of andere roofvogels	x		
	Herstellen en vernieuwen van dakbekledingen in metaal	x		

BEHEERSMAATREGELEN		EENMALIG	TERUGKEREND	VRIJSTELLING TOELATING
	Werken noodzakelijk voor veiligheid van het luchtverkeer	x		
3	TECHNISCHE INSTALLATIES (middellange termijn)			
	Vernieuwen van de verwarmingsinstallatie	x		
	Bouwkundige werken ivf plaatsing nieuwe technische installaties (incl. archeologie)	x		
	Vernieuwen van de elektrische installatie (incl. verlichting)	x		
	Leveren en plaatsen van interactieve informaticasystemen	x		
	Leveren en plaatsen van nieuwe beveiligingssystemen	x		
4	RESTAURATIE VAN HET INTERIEUR (middellange termijn)			
	Restauratie van tegelvloeren	x		
	Restauratie en reinigen van wanden in natuursteen (incl. voegen)	x		
	Restauratie van pleisterwerk (wanden en plafonds)	x		
	Restauratie en conservatie van muurschilderingen	x		
	Restauratie van kruisribgewelven in metselwerk	x		
	Betonrestauratie	x		
	Restauratie van houten lambriseringen met kruisweg, bidbanken, biechtstoelen, kerkmeesterbanken en koorgestoelte	x		
	Restauratie van houten preekstoel, nis, biechtstoel en inkomportalen	x		
	Restauratie van altaren	x		
	Restauratie van grafstenen tegen wanden	x		
	Restauratie van houten elementen van het oksaal	x		
	Restauratie en conservatie van het orgel	x		
	Restauratie van vaste kasten in hout	x		
	Restauratie van vaste offerblokken	x		
	Plaatsen van afstandhouders tussen interieurelementen en muren en wanden	x		
	Curatieve behandeling van houten elementen van het interieur tegen houtborende insecten en schimmels	x		
	Schilderwerken aan het interieur	x		
5	RESTAURATIE VAN HET SCHRIJNWERK			
	Restauratie van binnenschrijnwerk	x		
	Restauratie buitenschrijnwerk	x		

BEHEERSMAATREGELEN		EENMALIG	TERUGKEREND	VRIJSTELLING TOELATING
	Restauratie Glas-In-Lood	x		
	Aanpassen en/of vernieuwen van voorzetbeglazing ifv optimalisatie luchtspouw	x		
6	RESTAURATIE VAN ERKENDE CULTUURGOEDEREN			
	Conservatie en restauratie van schilderijen erkend als cultuurgoed	x		
	Conservatie en restauratie van beeld van Sint-Cornelius erkend als cultuurgoed	x		
	Conservatie en restauratie van beeld van O.L.V. met kind erkend als cultuurgoed	x		
	Conservatie van de marmeren doorvont	x		
7	OPTIMALISATIE EN VALORISTIE VAN DE KERK			
	Vernieuwen van verhoogde houten vloer van het koor	x		
	Leveren en plaatsen van informatiepanelen	x		
	Ingrepen noodzakelijk in functie van het toevoegen van een nevenfunctie voor het kerkgebouw	x		
	Leveren en plaatsen van inrichtingen ifv een (gedeeltelijke) herinrichting (bvb. bar, museuminstallaties,...)	x		
8	KLOKKENINSTALLATIE (onroerend door aard)			
	Regulier onderhoud van de installatie		jaarlijks	
	Bijzondere werken aan klokkeninstallatie		10 à 20 jaarlijks	

VII. OPVOLGING, EVALUATIE EN BESLUIT

VII.1 Opvolging en evaluatie

De opvolging en evaluatie van de uitvoering van het beheersplan zal door de kerkfabriek zelf gebeuren. Voor grotere onderhoudswerken en de restauratie van de kerk zullen ze hierbij worden bijgestaan door de architect die aangesteld wordt voor het desbetreffende project. Deze dient voldoende ervaring te hebben met het uitvoeren van gelijkaardige projecten en van opleiding gespecialiseerd te zijn in de restauratie van beschermde monumenten.

Door de opvolging van de voorziene werkzaamheden aan de Sint-Catharinakerk zal op regelmatige basis worden teruggekoppeld met de erfgoedconsulent over de verschillende dossiers. Tijdens de eerste jaren van het beheersplan en zolang de kerkfabriek vooropstelt om werkzaamheden uit te voeren aan de kerk, zal er minstens éénmaal per jaar worden overlegd met de erfgoedconsulent. Tijdens lopende projecten zal dit frequenter gebeuren. Hierdoor is de opvolging van het beheersplan tijdens het eerste decennium verzekerd. Tijdens uitvoering van werken zal de erfgoedconsulent op de werfvergadering uitgenodigd worden, werkverslagen worden aan de erfgoedconsulent bezorgd en daarnaast zal na uitvoering van de werken een restauratieverslag worden opgesteld.

Na uitvoering van alle werken wordt voorzien om minstens elke 5 jaar een grondige evaluatie te houden van het beheersplan en hierbij de stand van zaken na te gaan. Bij deze evaluatie zal zowel de kerkfabriek, Onroerend erfgoed en/als andere betrokkenen uitgenodigd worden. Voorafgaand aan dit overleg zal een algemene inspectie van het gebouw plaatsvinden. Bij problemen kan een bijkomende detail-inspectie volgen.

Bij de bespreking ter evaluatie van het beheersplan zal een verslag opgesteld worden dat aan de betrokken erfgoedconsulent zal worden bezorgd.

In dat verslag wordt de toestand op dat ogenblik vermeld, eventuele nieuwe problemen krijgen specifieke aandacht en een vermelding in een aparte rubriek. Deze problemen worden geduid en van eventuele gekende oorzaken wordt melding gemaakt. Indien reeds beschikbaar wordt een eerste aanzet tot stappenplan verwerkt in het verslag. Aan het eind van het verslag worden duidelijke actiepunten en een planning meegegeven.

Indien het wenselijk wordt geacht om het beheersplan in overleg met de beheerder, eigenaar, gebruiker en de erfgoedconsulent bij te sturen, dan wordt dit mee opgenomen in het verslag. Indien het beheersplan aan herziening toe zou zijn, wordt dit eveneens vermeld.

VII.2 Besluit

Dit beheersplan beschrijft de beheersambities voor de Sint-Catharinakerk voor de komende twintig jaar. Vertrekkende van de (bouw) geschiedenis en de erfgoedwaarden van het gebouw werd een visie vooropgesteld waarbinnen toekomstige beheersmaatregelen en werkzaamheden gekaderd kunnen worden. Deze visie omvat het duurzaam instandhouden en doelmatig herwaarderen van het bouwkundig erfgoed. Er werd gezocht naar een symbiose tussen de maatregelen die nodig zijn voor het behoud van de bouwkundige waarden enerzijds en de ingrepen die nodig zijn om het cultusgebouw optimaal te laten functioneren binnen de huidige maatschappij.

Concreet biedt dit beheersplan een overzicht van de geplande en noodzakelijke werken om het erfgoed in stand te houden en de erfgoedwaarden van de kerk te versterken. Zo zal het monument beter tot zijn recht komen en kunnen de gebruikers en bezoekers de erfgoedwaarden optimaal ervaren.

De oplijsting van de te nemen maatregelen, met aanduiding van de fasering en de frequentie waarmee ze uitgevoerd moeten worden, laat toe om de nodige instandhoudings-, restauratie- en onderhoudswerken efficiënt in te plannen en de financiële middelen doelmatig aan te wenden.

Dit beheersplan zorgt ervoor dat een verantwoord beheer op lange termijn gegarandeerd wordt en dat het gebouw zo ook door toekomstige generaties in al zijn erfgoedwaarden bewonderd kan worden.

VIII. BIJLAGEN

VIII.1 Overzicht toegevoegde bijlagen

BIJLAGEN	NIET VAN TOEPASSING	BIJLAGE
Perimeter van gebied waarvoor beheersplan wordt opgemaakt (met schaal en N-pijl)		Bijlage 1
Lijst van geplande werkzaamheden		Bijlage 2
Lijst van handelingen waarvan de uitvoering vrijgesteld zal zijn van toelating	n.v.t.	
Lijst van ZEN-erfgoed met aanduiding op kaart	n.v.t.	
Lijst van open erfgoed met aanduiding op kaart	n.v.t.	
Lijst van ontsluitingswerken voor open erfgoed	n.v.t.	
Lijst van werken aan bomen en struiken waarvoor toelating nodig is	n.v.t.	
Lijst van cultuurgoederen		Bijlage 3 <i>(tevens opgenomen in de Inventaris)</i>
Lijst van geplande werkzaamheden aan een orgel dat dateert van na WOI	n.v.t.	
Bibliografie (overzicht referenties)		Bijlage 4
Extra bijlage: kerkenbeleidsplan van de Gemeente Machelen		Bijlage 5
Extra bijlage: Inventaris en schadebeeld		Afzonderlijke bundel